

Krhoun, Mečislav

Básně období kolomyjské sbírky

In: Krhoun, Mečislav. *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. Vyd. 1. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, c1973, pp. 183-214

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121014>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

**BÁSNĚ
OBDOBÍ
KOLOMYJSKÉ
SBÍRKY**

I.

Když se Fed'kovyč dozvěděl z Vachňanynova dopisu, psaného 18. června 1866,¹⁾ že jeho básně zaslané k tisku do Vídně zaberou jen 7—8 tiskových archů, nebyl spokojen. Chtěl, aby vydaná kniha obsahovala aspoň 12 archů. Nabídl tedy vídeňské studentské hromadě cyklus básní, který nazval „Ще дві-три паві“. O cyklu napsal: „Я семи днів написав кілька поезій, але гарних таки, гарних!“²⁾ Bylo těch básní 18 a básník je také všechny vyjmenoval. Básně se pak dostaly k Partyckému, který je nedovolil vydat v Kolomyji, nýbrž je odevzdal — kromě básně „Городенчук“ — do redakce časopisu „Правда“ a tam je uveřejňovali postupně v jednotlivých číslech po několik let, avšak neuveřejnili všechny. Z 18 čísel cyklu byla uveřejněna jen polovina, ostatní se ztratily. „Городенчук“, jak již víme, vešel do kolomyjské sbírky.

R. 1868 ze zmíněných veršů v časopise „Правда“ vyšly: „Старий жовнир“ v č. 5., „Співак“ v č. 9., „До Данила Млаки“ v č. 14., „Проші“ v č. 17., „Флояра“ v č. 19., „Стрілець“ v č. 31., „Свекруха“ v č. 40. a 41., „Волошин“ byl uveřejněn po devíti letech v almanachu „Руська Хата“. Nebyly tedy uveřejněny a zůstaly pouhými názvy pro historii literatury básně: „Як в світі ведеться“, „Леля“, „Черемська княгиня“, „Чия правда“, „Лісова цариця“, „Удова“, „Сліпий“. Báseň „Церков“ byla nalezena a uveřejněna Makovejem ve IV. dílu sebraných spisů.³⁾ Ščurat ji určil jako číslo z cyklu „Ще дві-три паві“.⁴⁾

Při známé Fed'kovyčově metodě variování některých témat a při zálibě stále se k nim vracet je možno se pokusit o bližší určení některých ztracených básní. Je možné začít od básně „Черемська княгиня“, jejíž téma bylo autorem mnohokrát zpracováno. V cyklu „Дикі думи“ nalézáme báseň „Черемська цариця“ a v německých básních existují tři varianty tohoto tématu: „Die Tscheremuschnixe“ z r. 1866, „Die Tscheremuschnixen“ z let sedmdesátých a „Die Tscheremuschnixen“ z knihy „Am Tscheremuschnixen“. „Черемська княгиня“ je snad totožná s básní „Черемська цариця“, která nebyla nikdy uveřejněna před Frankovým vydáním sebraných spisů našeho básníka. Faktura verše této básně připomíná některé obraty uplatněné v básních kolomyjské sbírky, zejména v básni „Кріль Ероль“.

Je však pravděpodobnější, že báseň vznikla jako pozdější varianta, původní verze byla asi bližší německé básni „Die Tscheremuschnixe“ z r. 1866.

Báseň „Лісова цариця“ je snad totožná s básní „Кідра княгиня“ z cyklu „Дикі думи“. Snad první varianta byla bližší německé „Die Fichtenfürstin“, která vyšla ve sbírce „Am Tscheremuschnixen“. S jistotou ovšem to nelze tvrdit, ač Ščurat bez rozpaků ztotožňuje báseň „Черемська цариця“ s básní „Черемська княгиня“ a báseň „Кідра княгиня“ s básní „Лісова цариця“.⁵⁾ Pravděpodobně takové ztotožnění je, ale najisto to tvrdit nelze, protože nemáme pevných důkazů pro taková tvrzení.

Ščurat předpokládá také, že báseň „Удова“ uveřejněná v časopise „Правда“ r. 1889 spolu s šesti jinými básněmi podobného ladění a podobné techniky

¹⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

²⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

³⁾ Пис. IV, 571—572.

⁴⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

⁵⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

není totožná s básní „Удова“ cyklu „Ще дві-три паві“. Báseň tohoto cyklu uvádí do souvislosti s německou básní „Die Witwe“, uveřejněnou ve sbírce „Am Tschermusch“. Pro své tvrzení Ščurat přímého důkazu nemá. Mohl by poukazovat na to, že tematika básně „Die Witwe“ byla oblíbenou Fed'kovyčovou tematikou. Byla to parafráze lidové písně „Ой понад гай зелененький брала вдова льон дрібненький“, kterou básník zpracoval kromě německé básně také v jedné ukrajinské povídce. Protože Fed'kovyčova záliba ve variacích některých témat je dobře známa, mohl Ščurat předpokládat také ukrajinské básnické zpracování. Nemáme sice důkazů, že Ščuratův předpoklad neodpovídá pravdě, ale také Ščurat nemůže pravdivost svého předpokladu dokázat. Ale pro odmítnutí jeho předpokladu mluví ta okolnost, že báseň „Удова“ uveřejněná r. 1889 v časopise „Правда“ pochází z let šedesátých, že básní takového ladění a takové faktury napsal Fed'kovyč v této době více, jak o tom svědčí dalších pět básní vyšlých téhož roku v časopise „Правда“, že se naše báseň našla spolu s nimi v rezervách časopisu „Правда“, kam Partyckij poslal všechny Fed'kovyčovy básně, které nevyšly v kolomyjské sbírce.

Podle Ščuratova předpokladu básně „Як в світі ведеться“ a „А хто винен“, jsou prý totožné s básněmi „Сеї світ однакий був і буде“ a „До М. Д.“. Co vedlo ukrajinského badatele k ztotožnění básně „Як в світі ведеться“ s básní „Сеї світ однакий був і буде“, je dost těžko říci, snad podobnost smyslu obou názvů a uveřejnění v časopise „Правда“ r. 1868. Ščurat své důvody nevykládá. Při takových předpokladech musíme být svrchovaně opatrní. Historie básně „А хто винен“ nabádá k tomu, abychom báseň „Як в світі ведеться“ považovali za ztracenou a ztotožnění s básní „Сеї світ однакий був і буде“ odmítli.

O básni „Сеї світ однакий був і буде“ můžeme předpokládat jen to, že je to jedna z básní napsaných v téměř tvůrčím období jako ostatní čísla našeho cyklu. Svědčí o tom básníkův pesimismus, nevíra v lidi, nedůvěra k představitelům náboženství a bojovníkům za obecné dobro:

Не вір ім орле, друже, брате...

А найменше тому,
Що тя хоче одурити
Та божиться, брате,
Що він бога ймив за ноги,
Що хоче шукати
Щастя-долі всьому світу!*)

Takové úvahy plné skepse a nevíry ozývají se rovněž z básní „Свекруха“, „Волошин“ a z jiných drobnějších děl našeho cyklu a naše báseň se s nimi v tomto ohledu plně shoduje. O příslušnosti naší básně do cyklu „Ще дві-три паві“ svědčí i ta okolnost, že byla uveřejněna v časopise „Правда“ r. 1868, kdy tento časopis soustavně uveřejňoval básně zaslané Partyckým z vídeňské zásilky. Báseň sama je snad jednou z nejpesimističtějších, jaké Fed'kovyč v této době napsal. A právě jeho duševní stav v l. 1865—1867 plně zdůvodňuje vznik takové básně.

*) Пис. I, 312—13.

Ztotožnění básně „А хто винен“ s básní „До М. Д.“ je nesprávné. K chybnému předpokladu svedl Ščurata asi poslední sugestivní verš básně „До М. Д.“. Báseň „А хто винен“ byla objevena v naší době v archívu redaktora časopisu „Правда“ V. Varvinského. Rukopis básně není datován a jako podpis je umístěno pod textem „Ф“. Na druhé straně papíru, jež obsahuje rukopis naší básně, je napsán text básně „Душко моя розмаїта“, uveřejněné v časopise „Правда“ r. 1868.⁷⁾ Báseň „А хто винен“ uveřejnil po prvé M. F. Nečytaljuk r. 1960 v I. díle Fed'kovyčových spisů.⁸⁾

Nečytaljuk s odvoláním na „негвердий і незграбний почерк автографа“ soudí, že báseň byla napsána v době Fed'kovyčovy těžké nemoci počátkem r. 1863. Nečytaljuk poznamenává opatrně, že přesné datování bude možné po pečlivém paleografickém studiu rukopisu.⁹⁾

Proti Nečytaljukovu předpokladu doby vzniku básně stojí ovšem tvrzení samého autora, který v dopise vídeňské studentské hromadě napsal r. 1866: „Я сими дни написав кілька поезий“.¹⁰⁾ Při jejich výčtu je také báseň „А хто винен“ na čtvrtém místě. To je ovšem pádný důvod k předpokladu, že báseň vznikla ne r. 1863, nýbrž r. 1866, leda by šlo o dvě různé básně, napsané v různých tvůrčích obdobích. Ale tady je nutné se obrátit k obsahu. Naše báseň při vážném, takřka tragickém základu je pojata humoristicky a poněkud šelmovsky. Básně takového rázu Fed'kovyč v prvním období své tvorby nepsal. Nemáme ani jednu analogii. Tón básně, její hutnost, lidová úsečnost dokazují, že báseň byla napsána později, nikoliv začátkem r. 1863. Se zřetelem ke konkrétnímu obsahu básně, kde se mluví o poměru mezi příbuznými, mohla by se báseň vztahovat k básníkovu milostnému příběhu s Julíí Dyjakonovyčovou. I tato okolnost by svědčila pro to, že báseň vznikla až po roce 1863. Není ovšem potřebí báseň spojovat s básníkovými konkrétními prožitky. Ty Fed'kovyč prožíval vždy tragicky a tragicky je také přetvořoval ve své poezii. Báseň je prostým výsledkem pozorování venkovské skutečnosti, ve které básník žil. V každém případě se naše báseň do té míry odlišuje ode všeho, co básník v l. 1861—1865 napsal, jak pojetím, tónem, psychologickým poměrem k látce, tak formálním vyjádřením, ztvárněním, že je těžko předpokládat vznik básně před rokem 1865.

Báseň „До М. Д.“, kterou Ščurat ztotožňoval chybně s básní „А хто винен“, byla sice publikována r. 1868 v časopise „Правда“, ale ani obsah, ani forma nějak výrazně nedokazují, že báseň pochází z období cyklu „Ще дві-три пави“. Do cyklu samého ovšem nepatří, není obsažena ve výčtu básní v básníkově známém dopise vídeňským studentům.

Báseň je posláním nějakému příteli, jehož jméno je naznačeno jen začátečními písmeny, která vedou k dohadu, že jde o Fed'kovyčova velmi oblíbeného přítele Mychajla Dučaka. Tohoto mínění se přidržuje také F. M. Nečytaljuk.¹¹⁾ Je známo, že Mychajlo Dučak zemřel r. 1865. Básník tenkrát věnoval jeho památce poemu „Тура на могилі званого мого брата Михайла Дучака“, která vešla do kolomyjské sbírky básní. V naší básni mluví Fed'kovyč o Du-

⁷⁾ Юрій Федькович, Твори в двох томах. Том I, 511.

⁸⁾ Юрій Федькович, Твори в двох томах. Том I, 316.

⁹⁾ Юрій Федькович, Твори в двох томах. Том I, 511.

¹⁰⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

¹¹⁾ Юрій Федькович, Твори в двох томах. Том I, 511.

čakovi jako o živém, musila tedy být napsána před Dučakovou smrtí. Vznik této básně je tedy mnohem dřívější nežli našeho cyklu.

Také obsah básně svědčí o tom, že vznikla v době, kdy se básník vyrovnával s osudovou chvílí svého života — odvodem. Odvedení na vojnu je základnou, na níž básník provádí paralelu osudu svého a Dučakova. Na této básni by se dala dobře ukazovat stylizační manýra básníka, která směšuje skutečnost a fantazii. Hned zdůrazňování huculství ve vlastním životě je spíše „Dichtung“ nežli „Wahrheit“. Situace a skutečnosti vykreslené ve verších

І я гуцул і ти гуцул,
Оба носим сердак кущий,
Оба в лісі родилися,
У Черемши хрестилися,
З ведмедями жмурка гралисьь,
Кресак волев обтинали¹²⁾

jsou beze sporu licenciam poetica. Ukazují k době před r. 1865.

Básně z cyklu „Ще дві-три паві“ — aspoň pokud můžeme soudit podle zachovaných čísel — netvoří jednotu jako např. Дики думи. Básník asi mechanicky sebral všechny své neuveřejněné básně a poslal je na doplnění svazku. Zdá se, že poslal nejen ty, které vyjmenoval v dopise vídeňské hromadě, nýbrž přidal k nim ještě jiné, které měl doma ukončené. Vyplývá to z korespondence. R. 1867 — patrně na podzim, dopis totiž není blíže datován — prosila Lvovská hromada Feďkovyče, aby dovolili v časopise „Правда“ publikovat některé básně, které nedávno poslal do Vídně. Lvovští výslovně jmenovali básně „В великодну п'ятицю“ a „А хто винен“.¹³⁾ První Feďkovyč v dopise vídeňským nejmenoval, ale patrně ji poslal, když ji Lvovští jmenují. Důležitá je také zpráva, vyplývající z dopisu O. Terleckého, ve které žádá Feďkovyče, aby stanislavovským studentům poslal ještě několik děl větších a menších kromě těch, která, jak doufají, pošle do časopisu „Правда“.¹⁴⁾ Feďkovyč na to Terleckému odpověděl, že do Vídně poslal všechno, co měl, odtamtud pak ty básně byly zaslány Partyckému. A nyní, tj. asi koncem roku 1867, pro nedostatek času nic nepíše.¹⁵⁾ Je tedy pravděpodobné, že básník poslal vídeňské hromadě více básní, než původně sliboval. Svědčí o tom také ta okolnost, že se v časopise „Правда“ objevily r. 1868 básně, jichž ani básník sám, ani nikdo jiný nevzpomíná. Některé z nich jsou ideově a tematicky velmi blízké básním cyklu „Ще дві-три паві“, např. „Одних вичують писарить“, vyjadřující myšlenku, jež se ozývají v roémě „Дезертир“ a v I. básni z cyklu „Окрушки“, nebo „Душко моя розмаїта“, která rozvádí myšlenku III. básně cyklu „Окрушки“. Porobně báseň „Зиронько моя“ má znaky období cyklu „Ще дві-три паві“. Jen báseň „Віра“ je poněkud zvláštní a nezapadá ani ideově, ani tematicky do tohoto období. Je možné, že i leckterá z básní tištěných r. 1869, r. 1870 i později patří do tohoto období. O tom bude promluveno na jiném místě.

Básně z cyklu „Ще дві-три паві“ nejsou všechny originální. Tři z nich jsou překlady, dvě ze Schillera, jedna z Heina. Tyto překlady nejsou ani doslovné

¹²⁾ Пис. I, 320.

¹³⁾ Пис. IV, 171.

¹⁴⁾ Пис. IV, 173—74.

¹⁵⁾ Пис. IV, 175.

ani přesné. Je v nich zachována myšlenka, hlavní dějové rysy, téma, ale prostředí je přizpůsobeno: ze všech na nás dýchá Bukovina, ve všech vystupují ukrajinští Huculové. Tak Schillerova báseň „Die Teilung der Erde“, již se od Fed'kovyče dostalo názvu „Співак“,¹⁶⁾ vypravuje s humorem a mírnou ironií o osudu básníka, který přichází pozdě k rozdělování bohatství této země Bohem proto, že dlel u boha v ráji a sytil se jeho dokonalostí. Schiller o tom vypravuje takto:

„Ich war,“ sprach der Poet, „bei dir.“
 „Mein Auge hing an deinem Angesichte,
 An deines Himmels Harmonie mein Ohr;
 Verzeih dem Geiste, der, von deinem Lichte
 Berauscht, das Irdische verlor!“¹⁷⁾

A tlumočení těchto myšlenek z pera Fed'kovyčova je toto:

Я був, боже, в раю,
 Щоб на тебе надивитися,
 Послухати, як грають
 Ті ангели білокрилі.¹⁸⁾

Bůh, dojat básníkovými slovy, nabízí mu své nebe, které mu bude vždy otevřené, kdykoliv tam přijde. Fed'kovyč tento závěr přizpůsobil svému prostředí. Jeho bůh daruje zpěvákovi

Мій рай світлий з ангелами
 І волю святую.¹⁹⁾

Přizpůsobení provedl básník i v ostatním textu. Schiller mluví o řeckém bohu Diovi, kdežto u Fed'kovyče vystupuje ukrajinský křesťanský bůh ze ščedrivek a koljadek, lirnyckých a lidových písní. Schillerova báseň je báseň vzdělanecká bez jakýchkoli pretenzí na lidovost. Pro Diovy dary se u něho hrnou zemědělec, šlechtic, kupec, opat a král. U Fed'kovyče Hucul, mužik, cikán, ďak, žid a Němec. Přitom volba sloves podtrhuje komický ráz situace a povahově charakterizuje obdarované. Předměty pak, kterých se zmocňují, jsou typickými pro jednotlivé představitele sociálních vrstev a národností. Tak „гуцул вхопив полонину“, „мужик хапнув поле“, „дяк сів серед школи“, „жид загарбав мішок грошей“ a tak dále. Báseň, která prošla tvůrčí dílnou Fed'kovyčovou, byla dokonale pohuculštěna, byl jí dán „couleur locale“ tak dokonalý, že se na první pohled stěží dá poznat, že to není originální báseň. Fed'kovyč ovšem nejen sám upozornil čtenáře na autora, nýbrž uvedl i Schillerovu báseň jako pramen své básně. Přesto jeho formulace podtitulu „За Шиллером Die Teilung der Erde“ jasně ukazuje, že si básník nedělá nárok, aby jeho báseň byla považována za přesný a věrný překlad, nýbrž spokojuje se s tím, že vytvořil parafrázi a chce, aby to bylo také jasné čtenářovi.

¹⁶⁾ Пис. I, 311.

¹⁷⁾ Werkel, 106.

¹⁸⁾ Пис. I, 311—12.

¹⁹⁾ Пис. I, 312.

Báseň „Промі“²⁰⁾ je vzdělána podle Heinovy básně „Die Wallfahrt nach Kevlaar“ z „Buch der Lieder“ a byla stejně přizpůsobena ukrajinskému prostředí při zachování základních dějových rysů jako báseň Schillerova. Nemocný je v naší básni mladý kozák, který umírá z touhy a tesknoty po zemřelé Oksaně. Matka ho vede na pouť do Kijeva, kde Ivan obětuje voskové srdce bohododice, aby zhojila jeho nemocné srdce. Zatímco Ivan po návratu domů usnul, vkročila do světnice matka boží s dvěma anděly, položila mu ruku na srdce — a ráno ho matka našla mrtvého. Kromě lokálního zabarvení liší se Fed'kovyčova báseň od Heinovy větší stručností a formální prostotou. Ani tuto báseň nelze považovat za překlad v dnešním slova smyslu. Je to celkem volná parafráze, není však o nic horší než báseň německého básníka.

Třetí přeložená báseň je „Стрилець“²¹⁾ opět dost volná parafráze Schillerovy básně „Der Alpenjäger“. Není to zpracování první. Tuto Schillerovu báseň přeložil Fed'kovyč již na začátku 60. let a vydal ji ve své sbírce „Поєзін“. Můžeme-li říci o tom prvním přepracování, že je dost přesným překladem originálu, ovšem básnicky poněkud toporným, tedy o zpracování básně „Der Alpenjäger“ v našem cyklu lze říci, že je to zdařilá parafráze, i když se vzdaluje od německého originálu. Fed'kovyč si vzal Schillerovo téma, ale zpracoval je samostatně v tom smyslu, že trojí rozhovor matky se synem zestručnil na jediný, který ovšem je prost Schillerovy naivní idyličnosti. U Fed'kovyče se rozhovor vede v realistické rovině. Děj v podstatě je týž, i zakončení je podobné. Fed'kovyčova matka je však selštější, zemitější, pověřivější, když vyzývá syna, ahy nechodil do hor, kde vládne „та царця, що смерече ломить“²²⁾ než matka Schillerova, jež nese na sobě znamení sentimentalismu. Zato Schillerův syn je démoničtější než Fed'kovyčův legiň-lovec. Místo ochranného ducha skal, který figuruje u Schillera, uvedl Fed'kovyč do své básně královnu skal, bytost ženskou ve shodě s představami huculskými. Jestliže bukovinský básník ve svém prvním zpracování zachoval strotickou formu originálu i plný počet strof, v druhém zpracování se neohlížel na formu originálu; svou háseň napsal ševčenkovským kolomyjovým veršem. I kdybychom neměli svědectví v korespondenci, že dílo vzniklo r. 1866, mohli bychom na základě toho, že autor mládence nazývá „kozačenkem“ a píše ševčenkovským veršem, usuzovat, že báseň vznikla kolem poloviny 60. let, kdy psal své básně vydané v Kolomyji. Je otázka, proč Fed'kovyč zpracoval tuto převzatou látku podruhé. Zdá se, že tu rozhodovala především snaha zdokonalit původní zpracování. Přesný překlad odpovídal málo básnickým představám o zdomácnění, poukrajinstění cizí látky, která mu byla osobně blízká.

Báseň „Старий жовняр“ nemohla vzniknout r. 1866, i když básník o všech básních cyklu „Ще дві-три паєі“ píše, že je v tyto dni, tj. r. 1865, napsal.²³⁾ Neboť o tuto báseň si psala tarnopolská hromada 22. IV. 1866,²⁴⁾ tj. báseň musila být již dříve známá z rukopisného rozšíření. V té době, kdy tarnopolští psali, neposlal básník do Vídně ani původní sbírku básní, jež později vyšly v Kolomyji. Tarnopolští prosili jen o známé básně, a to známé z rukopisů, jak

²⁰⁾ Пис. I, 317.

²¹⁾ Пис. I, 323.

²²⁾ Пис. I, 323.

²³⁾ Радянське літературознавство, 1959, кн. 4, с. 110.

²⁴⁾ Пис. IV, 129.

o tom svědčí prosba o posláni poémy „Новобранчик“, která byla známá veřejnosti jen z opisů. Feďkovyč odpověděl tenkrát studentům v Tarnopoli, že se báseň „Старий жовняр“ někde ztratila, místo ní jim poslal německou paralelu. Německá báseň, která se zachovala, dává nám představu, jak asi vypadal „Старий жовняр“.

Máme několik básní s tematikou starého vojáka, kromě jmenované německé paralely ještě ukrajinskou báseň „На кафталуци“, která nebyla uveřejněna za básníkovy života, a německou báseň „Die hohe Wacht“ ve sbírce „Am Tscheremus“ . Všechny tyto básně jsou si navzájem podobné. Formou jsou si blízké německá paralela básně „Старий жовняр“ s básní „На кафталуци“, avšak obsahově „Старий жовняр“ a jeho německá paralela jsou si nejbliže. „Старий жовняр“ pochopitelně nemohl také vzniknout už někdy v r. 1862, jak by to snad chtěl Makovej, doba jeho vzniku podle formy (ševčenkovský kolomyjkový verš) a podle obsahu (zmohutnělá touha po ztraceném mládí) je polovina let šedesátých. Báseň²⁵⁾ jako všechny ostatní verše této doby děj ponořuje do měsíční záře, ve které prožívá nespokojený, osudem zklamaný a zoufalý voják na stráži svou vnitřní tragédii. Poznává, že jeho život je ztracen vinou cizích lidí, a cítí blízkost konce. Tato nálada a také podobná tematika je naplní básní „Деэртир“ a „На могилі“. „Старий жовняр“ se připojuje k řadě básní vyjadřujících básníkovy osobní pocity životního rozčarování. Romantické prostředí nás nemůže klamat: pod maskou starého vojáka, který ztratil svá nejlepší léta ve vojenské službě císaři a jemuž zbývá jen smutné stáří, skrývá se sám básník. Sebevražda nebo násilná smrt jeho hrdinů je jen symbolem autorovy citové smrti. Snad se tak dalo v předtuše úpadku duševních sil a nedobytnosti nových inspiračních zdrojů z hlubin nitra.

Svědectvím toho by mohla být báseň „До Данила Млаки“.²⁶⁾ Básník ji nenapsal až r. 1868, jak tvrdí Makovej,²⁷⁾ nýbrž nejpozději r. 1866, jak svědčí Feďkovyčův dopis vídeňské hromadě, v němž básník vyjmenovává všechna čísla sbírky „Ще дві-три паві“. Mezi nimi je také báseň „До Данила Млаки“ . A v ní se ozývá tůž teskný tón, který zaznívá z básně „Старий жовняр“ . Básník se přiznává Danylovi Mlakovi, že ač se nic v přírodě nemění a vše je pořád stejné, on, básník, není stejný. „Чахну та марню“,²⁸⁾ stěžuje si. Utratil svá mladá léta v Itálii, svou vůli odložil s vojenským tlumokem do skladiště a sám se vrátil na Bukovinu chystat si rakev. A přece chtěl omládnout ve své chalupě. Nepodařilo se mu to a přijímá svůj osud s rezignací. O tom, že básník mluví o omládnutí ve smyslu tvůrčím, svědčí ty verše, v nichž praví, že „smrt“, které podléhá, působí mu bolest, smiřuje se však, i když srdce bolí; chtěl oslavit ne sebe, nýbrž svou milovanou Bukovinu. Jí tedy věnc neuvije, ale má předtuchu, že Mlaka oslaví jejich společnou vlast. Proto se k němu obrací s výzvou: „Світи, батьку, світи світло“.²⁹⁾ Sám v sebe nevěří, on to již nedokáže. Od Mlaku žádá, aby Bukovině přinášel pravdu, víru, lásku a naději. Přitom prozrazuje, co není potřebí ukrajinské společnosti na Bukovině: „Нам не треба німецьких див, ні фумів козачих“.³⁰⁾ Nad tímto výrokem je

²⁵⁾ Пис. I, 310.

²⁶⁾ Пис. I, 314.

²⁷⁾ Житєпись, 438.

²⁸⁾ Пис. I, 314.

²⁹⁾ Пис. I, 316.

³⁰⁾ Пис. I, 316.

nutno se zamyslet. Znamená odmítnutí německého kulturního vlivu, který byl neobyčejně silný na Bukovině, a odmítnutí haličských národně romantických, historizujících snah. Ale tento výrok je také popřením vlastní tvorby a její tendence. Vždyť sám Feďkovyč byl průkopníkem snah a tendencí německé romantické poezie, již tlumočil a rozšiřoval ve svých parafrázích, sám byl hlasatelem a napodobitelem ukrajinského ševčenkovského směru ve své ukrajinské (i německé) tvorbě. Pohled na neuspokojivé výsledky své tvorby, vědomí svého — ovšem zdánlivého jenom! — neúspěchu způsobil, že se básník ke svým dosavadním snahám postavil kriticky a odmítl je.

Báseň „До Данила Млаки“ je jednou z nejvýznamnějších Feďkovyčových básní z poloviny 60. let, ukazuje nám přelom v básníkově tvůrčí náladě. Troufal-li si v řadě předchozích básní převzít pochodeň poezie z rukou Ševčenkových, na jehož místo si dělal nárok, nyní poznává svou nedostatečnost a na svou misi národního básníka rezignuje. Nejen slevuje ze svého poslání básníka celé Ukrajiny, ale přiznává, že se nedovedl stát vůdčím básníkem ani ve své nejužší vlasti, v Bukovině. Své poslání nemůže splnit a vzdává se ho ve prospěch mladšího Mlaky. Je ovšem otázka, do jaké míry měl básník pravdu, do jaké míry se mýlil. Omylem bylo, že se vzdával svého poslání ve prospěch Danyla Mlaky. Ten se zdaleka nemohl vyrovnat Feďkovyčovi. Náš básník soudil podle vnějších úspěchů. Zásluhy o úspěchy básníka Danyla Mlaky měl ovšem rovným dílem také „panotec“ Izidor Vorobkevyč, který uměl „žít s lidmi“ a získávat kontakty. Mírná a milá osobnost idylického „panotčika“, na hony vzdáleného ode vši revoluční tvrdosti a útočnosti, získávala popularitu jeho veršům i písním ve společnosti, která měla ráda klid. Bouřlivý Hucul Feďkovyč s pravdou na jazyku a toporem v ruce prohrával u té společnosti lidsky i jako básník. Vždyť k hrůze pánů redaktorů psal tak krvavě! Feďkovyč si to všechno dobře uvědomoval a toto vědomí jej vedlo ke kapitulaci. Přestával si věřit, vzdával svou pozici národního básníka, ač nebylo nikoho, kdo by ji mohl zaujmout po něm. Sydor Vorobkevyč se ani zdaleka s Feďkovyčem nemohl měřit a až do dob Ivana Franka nebylo v Haliči a Bukovině v ukrajinském literárním životě tak výrazné osobnosti jako Feďkovyč. Víme, že mládež ho milovala, víme, že široké vrstvy ukrajinské společnosti v celé Haliči i na Bukovině si jeho tvorby vážily. Jen t. zv. „směrodatným kruhům“ popů a redaktorů, profesorů a politiků, zarytých nacionalistů a konzervativců pro svou sociální pokrokovost, pro své selské „chámství“ nevyhovoval. Jeho básně nemilosrdně přizpůsobovali, kazili, mrzčili, nechtěli vydávat, dokonce odstraňovali rukopisy, neboť básník nesklouňoval ve všech pádech „národ“, „Rus“, ruský“ (tenkrát se tím rozumělo ukrajinský). Vydávaly se vlastenecké říkanky různých veršotepců, ale pro vyspělou poezii našeho básníka nebylo mezi jeho „přáteli“ sympatií. Osud cyklu „Дикі думи“ je nad jiné průkaznější. Básník to vše věděl. Proto se ozyval v jeho básních hořký a smutný tón.

Báseň „Флояра“³¹⁾ je na první pohled ještě jedním příspěvkem k Feďkovyčově vojensko-válečné tematice, zpracovávané v době mezi první básnickou sbírkou a rokem 1865. Je založena na motivu korelace, velmi častém u Feďkovyče, ať jde o vztah dvou lidí (На могилі), vztah člověka a zvířete (Пира), nebo člověka a věci. V naší básni jde o bytostný vztah člověka a jeho nástroje. Nástroj zmlkne, když jeho pán zahyne. V básni se ozyvají nejen lidové pověry,

³¹⁾ Пис. I, 318.

o nichž se vykládá v lidových pověstech a zpívá v lidových písních, nýbrž také motivy z německé romantické poezie. „Флояра“ je jedním z těch Feďkovyčových menších epických útvarů, v nichž básník při zachování epické věcnosti dovedl vytvořit lyrickou náladu, jež strhává čtenáře do ovzduší napětí, tragiky a smutku. Kompoziční trojdílnost stupňuje napětí: od tragické předtuchy huculské rodiny přechází vyprávění k tragickým dějům na italském bojišti a v závěrečné části vyzvedá osudovost vztahu člověka a jeho píšťaly: když pán zhyнул, píšťala umlkne navždy. Jak tematika, tak způsob zpracování a celková nálada svědčí pro to, že báseň je jednou z nejstarších z cyklu „Ще дві-три пави“. Takové básně psával básník na začátku své tvorby.

R. 1868 otiskla „Правда“ báseň „Свекруха“,³²⁾ která patří do našeho cyklu. Tato realistická poéma z huculského života svou formou a dikcí připomíná básně ševčenkovské inspirace, ale po stránce obsahové je naprosto samostatná. Čerpá z několika zdrojů básnickovy zkušenosti: ze znalostí místních huculských poměrů, ze zkušeností vojenského života, ze studia povah huculských venkovanů. Básník umí několika výraznými črtami nakreslit plný charakter a zdůraznit jeho převládající stránky. Charaktery jsou snad chápány jednostranně, ale básník pro to umí najít zdůvodnění. Žádný z hrdinů není pouhým schématem, ani Marusja, představující kladný, světlý typ, který se zpravidla básníkovi nedařil. Marusja je hluboce lidská i v té své snaze zalíbit se své příští tchyni: nejí a nepije, jen aby si bohatými dary mohla získat přízeň Ihnatovy matky. Ta je zase kontrastním typem k Marusje. Je to žena zlá a zákeřná, chamtivá a přímo zločinná. Touha po bohatství ji svádí k vraždě. Nemůže se smířit s tím, že se její syn oženil s chudou dívkou, a odstraní ji. Básník o motivech vraždy nemluví přímo, jen je naznačuje vložkami o morálce, a to dvakrát: poprvé když vypráví, jak se Ihnatova matka radí s bábou Stasychou, po druhé, když Marusja nečekaně umírá, otrávena tchyní.

Makovej si v poémě povšiml lyrické vložky, v níž Feďkovyč vykládá o věštím charakteru snů, a dělá z toho závěry o mystických sklonech autorových.³³⁾ Nevšímá si však zemitého realismu autorových společenských pozorování, nevšímá si jeho mravního postoje k líčeným skutečnostem, nepozoruje, jak tento „mystik“ svými pochybami rozbíjí mýtus boha jako bytosti nejlepší a nejrozumnější. A právě fakty, jimiž dokazuje nedokonalost světa řízeného bohem, vykresluje černý charakter své hrdinky.

Nejlepší a nejkladnější z postav poémy je sám Ihnat. Kupodivu není to výbušný a nerozvážený „legiň“, který na každou křivdu nebo neštěstí reaguje prudce, neukázněně, přemírou citového výbuchu. Ihnat je postava vyrovnaná, klidná, čestná, jen nešťastná. Když mu matka otráví milovanou Marusku, nezoufá si:

.... Господарить
У батьківський хаті
Та ненечку поважає,
Та людей шанує,
Сиротами опікуєсь,,
Голодних годує...
Тільки він сам молоденький
Ходить як в тумані,
Ані смутний, ні веселий.³⁴⁾

³²⁾ Пис. I, 332.

³³⁾ Житєпись, 443—44.

³⁴⁾ Пис. I, 342.

Poéma „Свекрыха“ je jednou z těch básní, kde Fed'kovyč dává hluboce nahlédnout do svých názorů na svět a věci lidské. Ty jsou podle básníkovyho názoru zlé a tragické. Zlo se rodí i v rodině mezi nejbližšími příbuznými, žijícími pod jednou střechou. Otec zabíjí syna, matka vraždí vlastní dítě, aby prosadila svou vůli. Dcera zaživa klade matku do rakve, syn škrtí otce, aby získali peníze, bratr otráví bratra, aby se s ním nemusil dělit o dědictví. Lidé tvrdí, že kdo seje zlo, sám ho bude sklízet. Ale na světě tomu tak není. Ten, kdo zlo plodí, přece vládne a žije si dobře na světě. Básník tento stav nemůže snést. Cítí, že svět změnit nemůže, propadá smutku, hádá se s bohem, který se mu nezdá milosrdný. Dokonce pochybuje o existenci božského království na světě. Zdá se mu, že bůh prodal lidstvo osudu a lidé jsou cejchovanými nevolníky. Proto se mu ani nechce žít v takovém světě:

О боже мій вічний, не хочу я жить
Не хочу я в твоєму світі
Маяться, страдати!...³⁵⁾

Tak hlubokou skepsi a tak ostrý protest proti světu, tj. proti společnosti, jejím konvencím a její morálce, snad nenajdeme jinde v celém Fed'kovyčově díle. Jeho kritika jinak idealizované venkovské společnosti je krutě a nemilosrdně pravdivá. Jeho názor je pesimistický, ale básník se nemůže a nechce smířit se zlem. Raději chce zemřít, raději se zříká boha, s nímž tvrdě polemizuje a v kterého jako Ševčenko nevěří. Skepsi ve věcech náboženských vyvolával v básníkovyho od samého začátku jeho tvorby pohled na bídu a utrpení člověka. Jako utrpení mladého vojáka vyzývalo básníkův protest proti hlavním principům trvalosti rakouské monarchie, tak nyní utrpení dobrého venkovského člověka vyvolává protest proti morálním principům a společenským konvencím venkova. Ostrost a aktuálnost básníkovyho protestu a jeho pochyb dá se snad vysvětlit tím, že se v postavě Ihnatově skrývá básníkovyho autostylizace. Je pravděpodobné, že celá poéma je založena na básníkově pozorování huculského života, na bezprostředních zkušenostech, protože poéma vzniká v době autorova života v rodné vesnici mezi lidmi, na něž se dříve díval prizmatem svého idealizovaného mládí ze vzdálené perspektivy vojenského života, které však nyní vidí bez idealizace, přímo a bezprostředně. Pozornosti zasluhuje i básníkův názor na rodinný život. Idealizoval-li jej a idylizoval v jiných básních, např. v básni „Дезертир“, v naší básni jej kreslí střízlivě, až dokonce černě.

Pro básníkův postoj k materiálu není bez významu ani formální stránka poémy. V básni jsou jen dvě veršové formace: jedna objektivně výpravná, nesená rytmem ševčenkovského kolomyjkového verše, a druhá subjektivně lyrická, vážnější a těžkopádnější ve svých střídavě dvanáctislabičných a jedenáctislabičných kombinovaných chorejsko-daktylských kadencích. Příznačné je, že básník v celé poémě neaplikoval ani jedenkrát některou lidovou píseň, jak tomu bylo v poémách „Дезертир“, „На морзлі“ a jinde. Realistický ráz, prostý všech iluzí, vši idealizace byl tím jen mocněji zdůrazněn. „Свекрыха“ se tím stává jednou z nejvýznamnějších a nejvyspělejších Fed'kovyčových poém. Svědčí o růstu ne nějakých „mystických“ tendencí v básníkově tvorbě, nýbrž naopak o jeho pevné cestě k realismu.

³⁵⁾ Пис. I, 340—41.

„Волошин“³⁶⁾ byl jednou z těch básní našeho cyklu, které nebyly tištěny v časopise „Правда“ snad pro svou rozsáhlost, snad z jiných příčin. Básník měl kopii u sebe a dobře věděl, že poéma nebyla publikována. Když se Izidor Vorobkevyč rozhodl vydat bukovinský almanach, napsal 15. února 1876 Feďkovyčovi a prosil, aby mu básník poslal také nějaký příspěvek.³⁷⁾ Feďkovyč, který už v této době ztratil zájem o poezii a zabýval se hlavně psaním dramatických děl, neozval se hned. Tenkrát právě usiloval o vydání svého dramatu „Довбуш“ v časopise „Правда“ a vedl obsáhlou korespondenci v této záležitosti s L. Lukaševyčem, redaktorem časopisu. Protože „Правда“ vydávala jiné delší práce na pokračování, Lukaševyč začal jednat s Vorobkevyčem, zda by neumístil Feďkovyčovo drama ve svém almanachu.³⁸⁾ Vorobkevyč souhlasil a napsal opět 13. června 1876 Feďkovyčovi, aby dovolil vytisknout v almanachu své drama „Довбуш“. Při té příležitosti vyslovil naději, že Feďkovyč nezapomněl na jeho dřívější prosbu a napíše do almanachu kromě dramatu ještě něco jiného.³⁹⁾ Feďkovyč odpověděl tentokrát obratem již 15. června. Opakoval souhlas, který již dříve dal Lukaševyčovi, k uveřejnění dramatu „Довбуш“ v almanachu a poslal Vorobkevyčovi všechny své dříve napsané básně, aby si vybral. Upozorňoval, že některé už byly publikovány v časopise „Правда“, ale sám nevěděl které. Jen o poémě „Волошин“ mohl s bezpečností říci, že publikována dosud nebyla.⁴⁰⁾ Vorobkevyč byl zásilkou velmi spokojen a po zásluze básně ocenil. „Волошин“ mu dělal starosti po stránce grafické: byly v něm rumunské dialogy, a proto přemýšlel, má-li je tisknout azbukou, nebo latinkou. Jinak v dopise Barvinskému napsal: „Прислав мені Федькович гарні поезії, котрі прикрасять наш альманах“ a ještě jednou ke konci dopisu: „Ти і другі твори дуже красні“.⁴¹⁾ Básně, které Feďkovyč poslal Vorobkevyčovi, nebyly opravdu nikde publikovány a tak almanach „Руська Хата“, jak ho nakonec Vorobkevyč nazval, přinesl kromě dramatu „Довбуш“ čtyři básně Feďkovyčovy, mezi nimi také poému „Волошин“.

Vezmeme-li doslovně Feďkovyčův výrok, že posílá své dříve již napsané básně („Мої давніми поезії посилаю вам тут усі до вибору“),⁴²⁾ tedy „Волошин“ by měl být v té podobě, v jaké byl poslán do Vídně s cyklem „Ще дві-три паві“. Ovšem známe příliš dobře básníkovy zvyky a jeho manýry přepracovávat svá jednotlivá díla, abychom kategoricky vyloučili možnost pozdějšího zásahu do poémy. Nic jistého ovšem nevíme, proto musíme vzít za vděk tím stavem poémy, v jakém k nám došla v almanachu „Руська Хата“.

„Волошин“ zaujímá zvláštní místo mezi Feďkovyčovými poémami. Jejich tematika je veskrze čerpána z ukrajinského, zvláště huculského prostředí. Hrdinou bývá Ukrajinec-Hucul. Ale v naší básni, jak již naznačuje název, jde o hrdinu jiné národnosti — o Rumuna, byť Bukovince. Snad postava Manolije vyplynula z básníkových vzpomínek na jeho pobyt v Multánsku. Poéma je v podstatě píseň o nešťastné lásce dvou mladých lidí, které rozlučuje touha dívčinyh rodičů po bohatství, moci a slávě. Není bez významu, že tuto

³⁶⁾ Пис. I, 273.

³⁷⁾ Пис. IV, 253.

³⁸⁾ Пис. IV, 258—262.

³⁹⁾ Пис. IV, 264.

⁴⁰⁾ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, с. 248.

⁴¹⁾ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, с. 170.

⁴²⁾ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, с. 248.

nepěknou úlohu připisuje básník rodičům hrdinčiným, kteří jsou Ukrajinci. Katerynin otec nutí dceru provdat se za syna popova, boháče a vlivného člověka. Naopak matka Manolijova, ubohá vdova Marijučka, je nakreslena sympaticky. Nejkrásnější jsou milostné scény mezi Manolijem a Katerynou. Je tu překrásná scéna dětské přátelské oddanosti, scény mladistvého sentimentalismu, snad trochu plačtivé, ale k pláči měl náš básník vždy velmi blízko. A nakonec scény opravdového hlubokého milostného hoře, vyvolaného hrozbou rozchodu a rozloučení navždy. Pro Fedkovyče je charakteristické, že ten, kdo podlehne tvrdému osudu, není Kateryna, jejíž hoře dosahuje téže hloubky zoufalství jako jejího druha, nýbrž Manolij. Konečná scéna Manolijovy smrti je ovlivněna Heinem. Je to scéna analogická k té, kterou nám vylíčila „Прощі“ — parafráze Heinovy „Die Wahlfahrt nach Kevlaar“. Manolij umírá, zatímco matka mu chystá šaty na pouť do Sučavy. Ovšem legendární fantastické scény, které nalézáme v parafrázi Heinovy básně, v básni „Волошин“ nejsou. Naše poéma je čistě realistická, založená na životní pravdě a na životních zkušenostech. Nebýt hrdinovy měkčnosti a jeho smrti z lásky a touhy, byla by to poéma velmi zemitá, téhož rázu jako „Свекруха“ Naší poémě vadí příliš mnoho sentimentality.

Ve formě naší poémy lehce poznáme básníkovu manýru poloviny 60. let. Jejím základem je výpravný ševčenkovský verš, přerušovaný místy zpěvným dumkovým veršem, obsahujícím básníkovy úvahové vložky, komentáře, poznámky etického obsahu. Jsou namířeny proti mocným a bohatým tohoto světa. Skvělá místa vytvořil básník srovnáním neklidného života boháče a životní spokojenosti chudáka:

Богач ляже спати —
 Всю ніч му не спиться,
 Сидить над грошима —
 Серденько в нім б'ється,
 Сяде до вечері —
 Всі кусні рахус;
 А вдавиться дідько —
 Сини прогайнують
 Лукавую працю...

А бідний сердега
 Ляже тихо спати —
 Доленька присниться,
 Водиці нап'ється,
 От він і щасливий,
 От він і багатий!⁴³⁾

Sociální napětí je základním syžetem celé poémy, podmiňuje její dynamičnost, její dějový rozvoj. Nechybí v ní ani ševčenkovský všeobecný úvod, pojatý Fedkovyčem ovšem subjektivně. Básník pln ošklivosti a mravního pohoršení odsuzuje licoměrné vrahy, kteří ve jménu boha a zákona vraždí bližního; jsou horší než zločinní zbojníci:

То ни злодій, що шляхами
 Людй розбиває,
 А то злодій, що смиренно,
 Богобоязливо
 Та законно тебе ріже —⁴⁴⁾

⁴³⁾ Пис. I, 381.

⁴⁴⁾ Пис. I, 378.

Ни має святого,
як лиш мішук з талярами,
А більш і нічого.⁴⁵⁾

Když Danylo Mlaka chválil tuto poému, byl plně v právu. Je to jedna z dobrých Fedkovyčových prací. Je však nápadné, jak se jí vyhýbali literární badatelé. Makovej o ní neuměl nebo nechtěl nic říci. Předpokládal, že vznikla nejpozději r. 1869. Jak víme, byla hotová již r. 1866. Sovětským badatelům vadilo asi její příliš individualistické zaměření a některé básníkovy tradiční projevy v duchu náboženském vyjádřené tradiční náboženskou terminologií:

А каждому свою долю
Держить бог богатий.
Бо то старий наш господар,
Той Господь на небі,
Знає богача карати
І знає, що треба
Убогому...⁴⁶⁾

Ovšem musíme si uvědomit, že básník, ač svým jménem vyjadřuje tuto sentenci, přece jen je mluvčím toho prostředí, které líčí, a jeho sentence není a nemůže být intimním básníkovým krédem, nýbrž vyjádřením přesvědčení jeho venkovských hrdinů.

⁴⁵⁾ Пис. I, 378.

⁴⁶⁾ Пис. I, 381.

II

Roku 1868 vyšly v časopise „Правда“ ještě čtyři básně, které svým obsahem i svou náladou jsou blízké některým básním cyklu „Ще дві-три пави“, zejména básni „До Данила Млаки“. Ústřední myšlenkou těchto básní je ztroskotání. Feďkovyč jako básníka a jeho žal vůči světu a lidem, které činí zodpovědnými za toto ztroskotání. Básníková rozjitřenost dosahuje v těchto básních vysokého stupně a je možné, že některé z těchto básní vznikly již po kritice brodského pisatele. Ale i před jejím objevením měl básník dost příčin k žalu a stížnostem. Rada neúspěchů v občanském, citovém a literárním životě ho silně enervovala a vybičovala jeho citlivost až k netýkavosti. Po opuštění vojenské služby nepodařilo básníkovi se uchytit v kulturním prostředí, musil zůstat na vesnici sedlačit. Nepodařilo se mu proniknout na veřejnost některými svými pracemi, na nichž mu záleželo. A ke všemu se objevovaly i skeptické hlasy přátel o jeho tvorbě, i veřejný hlas přímo jeho tvorbu odsuzující. Básník, který od prvního vystoupení byl zvyklý na úspěchy, najednou cítil, že se určité části veřejnosti stává lhostejným a nepohodlným. Obtíže spojené s vydáním pozdější kolomyjské sbírky, důsledné odmítání básní k Ševčenkovu výročí (tzv. *Поменники*) redakcemi, odmítavě kritický postoj redakcí časopisů k básníkově lyrické tvorbě, kterou když uveřejňovali, tedy ne podle jeho plánů a přání, nýbrž podle své libovůle, a na dovršení všeho ledové mlčení kritiky o kolomyjské sbírce — to vše vytvářelo atmosféru lítosti, trpkosti a nevíry. V takovém ovzduší se rodily básně „Душко моя“, „Віра“, „Одних виучують писарить“, „Зіронько моя“.

Nejintenzivnější vyjádření této takřka zoufalé nálady nalézáme v úsečné básni „Одних виучують писарить“.¹⁾ Básník si v ní žaluje, že nechtěl být pápem ani porem, „я лиш співанки на швару хотів посяти, да й те мені не повелось“.²⁾ Přijímá to však s rezignací, neboť nikdo se nebude bít s bohem, takový už je osud anebo svět. Voláním světa k zodpovědnosti popírá vlastně rezignaci, zásah boha a osudu a činí lidi zodpovědnými za nepochopení a zne-možnění své činnosti. Svět — to jsou lidé, kteří nemají dobrou vůli a nedovedou ocenit básníkovy čisté intence.

O tom, že básníkovy tvorba leckomus překáží, napsal Feďkovyč velmi roz-tomilou jinotajnou báseň „Душко моя розмаїра“.³⁾ Svou „dušku“ — rozu-mějme: poezii — posílá básník k bohu, odkud přišla, neboť ji nemůže zasadit ani v zahradě, kde by ji proklínala růže, ani ji nemůže hodit na papír, neboť císař by ho dal zabít, že kazí lidi, ani nemůže pustit jako ptáčka do lesa, protože by nařikal slavík. Feďkovyč tu vykládá, proč se jeho poezie nemůže rozšířit. Není přijatelný současným básníkům, není přijatelný cenzuře, není přijatelný z hlediska minulosti. A tak nikdo o jeho poezii nestojí. Básníkův pesimismus je tu výrazem jeho pocitu zbytečnosti mezi lidmi.

Od obecné nálady pochyb a nedůvěry k světu a lidem neodchyluje se ani báseň „Віра“.⁴⁾ Básník ve víře vidí jediné východisko ze světa, jenž se mu jeví jako oceán plný úskalí. Na nich se roztrhne lodička naděje, která může člověka

¹⁾ Пис. I, 322.

²⁾ Пис. I, 322.

³⁾ Пис. I, 309.

⁴⁾ Пис. I, 313.

přivést ke štěstí jen ve fantazii, neboť skutečnost je příliš tvrdá na tento křehký člunek. Je to opět výbuch pochyb a smutek rezignace. V jistém smyslu je to přímo kapitulantství. Básník jindy plný vzpoury, který se hádával s bohem (např. v poémách „Новобранчик“ a „Дезертир“), najednou vidí záchranu jen ve víře, která ho jako bezpečný lodivod dovede k bohu. Bylo potřebí velmi silných úderů, aby se jinak pevný a tvrdý básník utíkal pod ochranu víry a v ní hledal záchranu před světem. Vždy tvrdil, že tato země, tento pozemský svět je smyslem lidského života. Báseň je jedním z nemnohých projevů Fed'kovyčovy duševní nalomenosti a jeho zmateného vnitřního stavu.

Ještě jedna báseň svým laděním odpovídá této básni — báseň „Церков“.⁵⁾ Makovej ji považuje za báseň z cyklu „Прокупа“⁶⁾ a prvních pět dvojverší by tomu názoru neodporovalo. Avšak dalších sedm dvojverší ukazuje, že báseň nebyla napsána pro děti. Vážný tón a postoj k životním těžkostem, o nichž se zde mluví, ukazují na to, že je to báseň z jiného cyklu. Tuto domněnku vyslovil Ščurat,⁷⁾ který dokazuje, že jde o báseň, o níž básník píše vídeňské hromadě r. 1866. V dopise, který poslal vídeňským, mezi básněmi cyklu „Ще дві-три пави“ jmenuje také báseň „Церков“. Báseň je podle všeho pendantem k básni „Віра“. O zvláštním duševním stavu básníkově svědčí i vnitřní nejednotnost, stylová dvojitost. Duch básně, církevnícky a bigotní, staví ji stranou od ostatních svobodomyšlných básníkových projevů ve verších. I tato okolnost je svědectvím básníkovy duševní nevyrovnanosti, vyplývající z životního zklamání.

Zcela jiného rázu je báseň „Зіронько моя“⁸⁾ zkonstruovaná na motivech lidových písní, řádkovek a koljadek. Základní motiv utonulé spadlé hvězdy je přijat básníkem z lidové pověry, která říká, že spadlá hvězda znamená smrt, neboť každý člověk má svou hvězdu. Ale básníková aplikace pověry je v rovině morální, nikoliv materiální. Utonulá hvězda neznamená básníkovu smrt, nýbrž konec jeho poezie. K výstavbě své básně využil básník řadu motivů: princezny chodící po mořském břehu a vedoucí za ruku prince, Matky boží a svaté Neděle, které nalezly mrtvou hvězdičku u moře, když se šly koupat, tři myšlenek Kristových na Olivetské hoře. Náповědní způsob sdělování myšlenek a lidové písňové rytmy, kapricnost a svěžest dikce svědčí o příbuznosti naší básně nejen s lidovou písní, nýbrž i s poémami „Туга на могилі“, „Дезертир“. Ve svém jádru je báseň výrazem básníkovy pesimismu v druhé polovině šedesátých let.

Roku 1868 v 45. čísle časopisu „Правда“ na stránkách 559—560 objevila se Fed'kovyčova příležitostná báseň „Здоров чесному субору Просвіти у Львові“.⁹⁾ Překvapuje, že tato báseň byla uveřejněna na stránkách Lvovského časopisu, protože v této době Fed'kovyč do časopisu „Правда“ nepsal a nechtěl psát, jak to prohlásil několikrát ve své korespondenci. Ale o publikaci této básně v časopise „Правда“ měl zásluhu asi někdo jiný nežli sám autor, který báseň poslal přímo „Prosvitě“. Členům spolku se asi líbila báseň i pozorováním vzdáleného básníka, neboť báseň byla vydána jako zvláštní brožura v Stavropigijské knihtiskárně v rozsahu dvou listů in 8°. Někdo z členů „Prosvity“ dal patrně rukopis také do redakce časopisu „Правда“.

⁵⁾ Пис. IV, 571—572.

⁶⁾ Пис. IV, 572.

⁷⁾ Радянське літературознавство 1959, кн. 4, с. 110.

⁸⁾ Пис. I, 325.

⁹⁾ Пис. I, 342.

Báseň psaná ševčenkovskou manýrou kreslí poněkud apokalyptický obraz: ukrajinský lid jako slepý mrzák čeká na své probuzení a osvětlení, a zatím nepřítel s nožem v holince krade se k slepci, aby ho vyhnal z vlastní chalupy. Ve své básni rozvinul Feďkovyč několik obrazů, mezi nimi také biblický obraz o moudrých a nedbalých pannách, čekajících na ženicha. Báseň vyznívá velmi konkrétním vybidnutím, aby se „otcové“ učili u jiných národů, jak osvětit svůj lid, aby byli jednotné myslí, hledali pravdu, ne pocty. Báseň je psána s patosem, její rétorický styl potřebuje pro vyjádření nesložitě myšlenky mnoho slov. Je to typická příležitostná báseň, nechybělo jí smělosti, ale každý odvážnější verš cenzura nepropustila.

Básně, které se r. 1869 objevily v časopise „Правда“, svým obsahem i svou formou ukazují na to, že vznikly mnohem dříve, než byly uveřejněny, a že byly vzaty z rezerv časopisu, jemuž v těchto letech básník žádné své básně neposílal. Na redakci časopisu „Правда“ Feďkovyč zanevřel v souvislosti se svou kolomyjskou sbírkou. V l. 1867—1868 se několikrát o časopise vyjádřil nelichotivě a odmítavě. V červenci 1867 psal Partyckému v souvislosti s tímto časopisem: „до львівських писем писати не буду“.¹⁰⁾ V říjnu téhož roku psal Ostarovi Terleckému: „Правда не варта і цибулі печеної, ні що до верха, ні що до середини, а до таких органів я не пишу“.¹¹⁾ A r. 1868 napsal opět O. Terleckému: „До Правди не пишу и не буду писати, бо про таку Правду ще ся й лишить! Що воно є тота ваша Правда? Як жид каже: ерес дус, ерес јenes, ерес gur nischt!“¹²⁾ Je tedy málo pravděpodobné, aby po takových výrocích mohl tak hned posílat své básně do redakce časopisu, která nakonec o jeho mínění byla také informována. Proto básně, které se r. 1869 objevily v časopise „Правда“, jsou zcela jistě dřívějšího původu a byly zaslány do redakce před krizí básníkovy vztahu k lvovskému časopisu r. 1867. Kromě několika básní z cyklu „Окрушки“, jimž redakce dala společný název „Із Окрушків“, byly r. 1869 uveřejněny v časopise básně „Гуляли“,¹³⁾ „Ілем“,¹⁴⁾ „Сонце“,¹⁵⁾ „На зеленій млаковині“.¹⁶⁾ Všechny tyto básně mají společný námět: nešťastnou lásku. Se zřetelem k tomu je možné je zařadit do souvislosti v diptychem „Дві пісні рожеві“ Také jejich forma připomíná básně psané v letech 1865—1866, tj. lidové rytmy kolomyjkové ve čtyřveršových strofách přerývané rýmovaných. Jen báseň „Гуляли“ připomíná formou některé básně cyklu „Дикі думи“. Tematicky je však spjata ne s tímto cyklem, nýbrž s básněmi uveřejněnými r. 1869 v časopise „Правда“. Podnět ke vzniku všech těchto básní dal asi rozchod s Pavlínou Voljanskou. I když tento fakt zasáhl snad méně hluboce do básníkovy života nežli rozchod s Emilií, přece jen citlivý básník těžce nesl rozchod s vyvolenou dívkou, a zejména její odmítnutí. Proto všechny tyto básně mají tragický přísvit a jsou naplněny smutkem.

Typickým prvkem jejich výstavby je motiv kontrastu. V básni „Гуляли“ staví se proti sobě tanec a veselí mládeže a mohyla dvou milenců, v básni „На зеленій млаковині“ svatba a pohřeb, v básni „Сонце“ naděje a zklamání.

¹⁰⁾ Пис. IV, 165.

¹¹⁾ Пис. IV, 174.

¹²⁾ Пис. IV, 175.

¹³⁾ Пис. I, 350.

¹⁴⁾ Пис. I, 351.

¹⁵⁾ Пис. I, 351—352.

¹⁶⁾ Пис. I, 352.

v básni „Ілем“ touha a nemožnost jejího splnění. Přitom Fed'kovyč věren své metodě uplatňuje v těchto básních prvky lidové poezie, např. paralelu: vrby a dívky (На зеленій млаковині), slunce a vdovu (Сонце), obrazy z lidové představitosti (Ілем: Дуга воду п'є). Některé verše jsou přímo vypůjčeny z lidové písně (Сонце низко, вечер близко) — stejně jako v lidové písni Maksymovyčovy sbírky „Сонце низенько, вечор близенько“.¹⁷⁾

Tyto čtyři básně se přimykají svým tónem i celou svou písňovou strukturou k básním první básníkovy sbírky, i když některé prvky ukazují nejen na zcela jinou psychologickou situaci, ale také na básníkovu pokročilé umění. Předčí vše to, co v lyrické oblasti vytvořil básník v l. 1861—1864. Stručnost vyjádření, dokonalost verše, přesnost myšlenky i umění vzbudit náladu jedním veršem o málo slovech, elegance obrátů — to vše svědčí o básníkově vzrání. Právem řekl básník o sobě, že zná dokonale svou archaickou huculštinu. Ale vedle znalosti jazyka projevuje se v těchto básních i neobyčejně silný poetický talent, nazírající skutečnost v obrazech. Důkazem toho je např. takový verš:

Зійшло сонце, зійшло в рожах.¹⁸⁾

K básním, které byly napsány kolem r. 1865 a které inspiroval Fed'kovyčův nezdar v lásce a jeho neúspěch u Pavliny Voljanské, patří báseň „Йому і її“.¹⁹⁾ Byla uveřejněna v časopise „Правда“ r. 1870. Svou erotickou tematikou se připíná ke čtyřem básním uveřejněným r. 1869. Těžkou tragickou náladou souvisí především s básní „На зеленій млаковині“. Jestliže však v této básni tragika vyplývá ze vzdorného jednání obou milenců, v básni „Йому і її“ jde o tragédii sociální: bohatý otec zabráni lásce své dcery s chudým hochem, a když dceru provdává za boháče, zavíní hochovu sebevraždu. Po této stránce je báseň příbuzná s poéмой „Волошин“. Hrdina básně se vyznačuje pasivitou jako ostatní hrdinové básní psaných v této době. Jejich společný povahový rys je měkkost a poddajnost vůči osudu. Někdy jsou až sentimentální, slzy mají na krajíčku a zpravidla končí smrtí. Takový je Manolij z poémy „Волошин“, hrdinové z básně „Гуляли“, z básně „На зеленій млаковині“, z básně „Прощі“, i „Старий жовняр“. Všichni tito hrdinové jsou výrazem pesimistických nálad samého básníka, který se z nich vyzpovídal v básni „До Данила Млаки“, jemuž vlastně přenechává své vůdčí básnické místo v Bukovině. Jedinou výjimkou mezi hrdiny těchto básní je Ihnat z poémy „Свекруха“, který sice trpně přijímá smrt své milované Marusji, ale nalézá uspokojení v čestné práci a v laskavém poměru ke všem lidem. Avšak i tento pozitivní typ je v nitru vlastně apatický. A tak báseň „Йому і її“ je vyjádřením básníkovy pesimismu, který se v této době stále více stává nápadným v poezii především, ač pesimistické rysy má celá básníková tvorba, např. i jeho drama.

Zcela jiného rázu je báseň „Куда?“²⁰⁾ kterou podle Frankova svědectví poslal Fed'kovyč v létě 1869 Partyckému s prosbou, aby ji umístil v časopise „Правда“. Báseň v tomto časopise vyšla, ale až r. 1872. Tyto údaje naznačují že báseň vznikla později než předchozí básně, o kterých jsme mluvili. Pozdější

¹⁷⁾ Малоросійскія пѣсни (Москва, 1827), с. 87.

¹⁸⁾ Пис. I, 351.

¹⁹⁾ Пис. I, 355.

²⁰⁾ Пис. I, 353.

vznik básně je pravděpodobný i se zřetelem k jejímu obsahu. Báseň patří k reflexivním básním, psaným bez vnitřního žáru a s jistou dávkou rezignace, charakteristické pro konec šedesátých let. Vznáší se nad nimi neodvratitelná vůle osudu, který podle záměrů nepostižitelných lidmi řídí jejich kroky na tomto světě. Teskná nálada nasycuje tyto verše, které připomínají cíl lidských snah — hrob. A malou nadějí je příští život na vzdálené hvězdě, již básník vidí zářit na obloze.

Frankova poznámka o naší básni zdá se odporovat tomu, co bylo dříve řečeno o Feďkovyčově poměru k časopisu „Правда“. Feďkovyčův dopis, který Franko cituje, není obsažen ve IV. díle sebraných spisů a Franko sám říká, že není datován a že jen ze zmínek se dá soudit, že byl psán před srpnem 1869. Nemáme ovšem příčiny Frankovi nevěřit, protože Franko byl velmi pozorným a svědomitým vydavatelem a badatelem. Ve zprávě nás zarazí to, že Feďkovyč žádá o uveřejnění poslaných básní v časopise „Правда“, do které ještě nedávno nejen nechtěl psát, ale které nemohl ani na jméno přijít. Mezi redakcí časopisu a Feďkovyčem došlo však mezitím zásluhou Partyckého ke smíření, pravděpodobně v druhé polovině roku 1868, když Partyckyj vyplatil básníkovi z literárního fondu peněžní částku za básně uveřejňované v časopise „Правда“. Feďkovyč totiž píše v listopadu 1868 Partyckému, aby si s jeho básněmi dělal, co uzná za vhodné, neboť mu za ně zaplatil a on, Feďkovyč, na ně nemá již práva.²¹⁾

K dopisu Partyckému, o kterém jsme výše hovořili, přiložil Feďkovyč — podle Franka — kromě básně „Куда?“ ještě báseň „Дезертир“²²⁾ která patrně vznikla také koncem šedesátých let. Tato báseň byla podle Frankova mínění „досить немудра перепірка звичної німецької нічнї“ „Zu Strassburg an der grossen Brücke“.²³⁾ Báseň je samozřejmě ne přeložena, nýbrž jen parafrázována a přizpůsobena huculskému prostředí: mluví se tu o modrých horách, o „trembitách“, o „toporech“, o touze po horách. Básníka k tomuto tématu vábila tradice: napsal řadu básní o vojácích-zběžích, tyto básně patřily k jeho nejlepším pracím. Téma mu bylo blízké a při známé Feďkovyčově zálibě v tematických variacích není divu, že se vrátil ještě jednou ke zpracování oblíbeného tématu. Avšak zpracování se nepodařilo a báseň uveřejněna nebyla, po prvé ji vydal Franko v sebraných spisech.

R. 1867 napsal Feďkovyč báseň k uctění památky smrti Tarasa Ševčenka, tzv. „pomennyk“. V řadě vzpomínkových básní k počtě Ševčenkově byl to již třetí „pomennyk“. První vyšel ve sbírce „Поезиї“²⁴⁾ druhý r. 1866.²⁵⁾ „Помennyk“ napsaný r. 1867 poslal básník do Lvova do redakce časopisu „Правда“. Tam však báseň nechali ležet. Proto v dopise ze 17. května 1867 píše rozhněvaný Feďkovyč redakci, že do časopisu nepošle žádný příspěvek, pokud se nedozví, co se stalo s jeho „pomennykem“.²⁶⁾ Téhož dne jako redakci psal Feďkovyč Horbalovi a v dopise si stěžuje, že se ztratil jeho „Шестий поменник Тарасові Шевченкові“.²⁷⁾

21) Пис. IV, 187.

22) Пис. I, 354.

23) Пис. I, 354.

24) Співацька добраніч на скін Тараса Шевченка — Пис. I, 36—37.

25) В день скону батька нашого Тараса Шевченка — Пис. I, 185—189.

26) Пис. IV, 150.

27) Пис. IV, 151.

Franko v poznámce k básni „Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічную пам'ять“ v sebraných spisech²⁸⁾ ztotožňuje tento „pomennyk“ s šestým. Tvrdí, že šestý nebyl publikován ani r. 1867, ani r. 1868. Redaktor časopisu „Правда“ Vachňanyn prý o osmém „pomennyku“ nic nevěděl, dokonce ani nevěděl, že taková báseň existovala. Pokud jde o publikaci šestého „pomennyka“, Franko měl pravdu. K jeho publikaci nedošlo. Lvovská hromada se podle slov Taňáčkovyčových v dopise z r. 1867 (blíže nedatovaném) vymluvila na nedostatek peněz,²⁹⁾ což Feďkovyče velmi pobouřilo. Básník o šestém „pomennyku“ několikrát psal v různých svých dopisech. Tak na začátku r. 1868 píše O. Terleckému: „Я тогидь написав поменник по смерти Тараса, да не знаю, де він дівся“.³⁰⁾ A ještě v březnu r. 1868 ptá se opět Terleckého: „Вірші мої на шестий поменник Тараса не друковані? Я би рад знати чому?“³¹⁾ Vyplývalo by tedy z toho, že šestý „pomennyk“ uveřejněn nebyl a ztratil se. Ale věc se poněkud komplikuje. Ve Feďkovyčově dopise Partuckému ze 4. července 1867 se dozvídáme, že Feďkovyč poslal do Lvova ne jeden „pomennyk“, nýbrž dva. Čteme tam doslova: „У сегорочні роковини смерти нашего великого кобзаря заслав я у Львів два поменники (поминальні поезії). Знаєте, що львівце на се сказали? нема грошей!...“³²⁾ Odkud se tedy vzal druhý, další „pomennyk“? Básník se jistě nemýlil, i když se dříve nikde o tom nezmiňuje.

„Pomennyky“ byly tedy dva a oba se ztratily, nebo v každém případě nebyly uveřejněny. Franko předpokládal, že jeden z nich byl uveřejněn až r. 1869. Protože Feďkovyč čísloval své vzpomínkové básně k počtě Ševčenkově podle počtu let, které uplynuly od roku Ševčenkovy smrti, tedy r. 1869 musel to být osmý „pomennyk“. S odvoláním na to, že Natal Vachňanyn, redaktor časopisu „Правда“ od r. 1869, nic o osmém „pomennyku“ nevěděl, usuzoval Franko, že „Осьмий поменник Тарасові Шевченкові на вічную пам'ять“, vydaný jako samostatná čtyřstránková brožura r. 1869 v tiskárně Stavropugijského institutu,³³⁾ byl uveřejněn člověkem nebo skupinou lidí, kteří stáli stranou od tehdejší redakce časopisu „Правда“. Ovšem korespondence Natale Vachňanyna s P. Kulišem nám prozrazuje, že Vachňanyn věděl dobře o Feďkovyčových „pomennykách“, že dokonce r. 1869 dostal od něho dva. Tedy s dvěma „pomennyky“ se setkáváme dvakrát, r. 1867, kdy o nich mluví sám Feďkovyč, a r. 1869, kdy o nich mluví Vachňanyn. Napsal tedy Feďkovyč čtyři „pomennyky“, z nichž pouze jeden, a to z r. 1869, byl uveřejněn?

Dnes známe dva texty díla nazvaného „Осьмий поменник“: jeden vydaný r. 1869 a přetištěný Frankem v souborném vydání Feďkovyčových básní v I. díle sebraných spisů a druhý objevený sovětským badatelem Joľanovem r. 1953 v rukopise.³⁴⁾ Více „pomennyků“ zatím není a pravděpodobně také nebude. Neboť tyto dva „pomennyky“ z r. 1869 jsou asi totožné s „pomennyky“ z r. 1867. Básník měl opisy básní z r. 1867. Věděl bezpečně, že uveřejněny nebyly. A když ho Vachňanyn požádal o „pomennyk“ na rok 1869,

²⁸⁾ Пис. I, 348.

²⁹⁾ Пис. IV, 161.

³⁰⁾ Пис. IV, 175.

³¹⁾ Пис. IV, 176.

³²⁾ Пис. IV, 165.

³³⁾ Пис. I, 345.

³⁴⁾ Вісник АН УРСР, XXIV, 1953, ч. 12, с. 52—53.

poslal mu opisy neuveřejněných básní. Jedna varianta, ideově ostřejší, zůstala v rukopise, druhá, ideově mírnější, byla vydána tiskem.

D. Jofanov r. 1953 uveřejnil z rukopisu, nalezeného v archívních fondech Státní veřejné knihovny USSR, „Осьмий поменник“, který považuje za variantu básně vydané Frankem r. 1902. Tento nález vysvětluje Fed'kovyčovu zmínku o posláni dvou „pomennyků“, ale zůstává otázka, proč básník napsal dvě varianty a která z nich je dřívější. Jofanov tvrdí ve svých poznámkách, že ani jeden verš jím nalezené a vydané básně není opakováním textu uveřejněného Frankem, takže jde o zcela novou, dosud neznámou Fed'kovyčovu báseň. Báseň může být variantou, duch obou básní je týž, ale z řady jiných případů víme, že když básník některé téma i po letech varioval, zpravidla na první pohled se poznala závislost na předchozím zpracování, i když měnil formu a styl. Oba „pomennyky“, ač mají stejnou formu (ševčenkovský kolomyjkový verš) i stejné téma i stejnou ideovou náplň, liší se od sebe podstatně: „pomennyk“ vydaný r. 1869 a přetištěný Frankem má slavnostní styl, rozmach a revoluční žhavost, báseň nalezená Jofanovem je více didaktická, kazatelská, nestruhuje, nýbrž horlí a poučuje. Tím je dost blízká četným básním s poučnými úvody a vsuvkami, které vznikaly v letech 1865—1866, obsahovaly množství osobních výlevů, mravního horlení, kritiky společnosti, nasycené ironií a sarkasmem. Proto je dost pravděpodobné, že tento „pomennyk“ vznikl ještě v r. 1866 nebo 1867. A ovšem zůstal ležet v redakčním stole v zásuvce snad proto, že rok předtím vyšel podobný „pomennyk“ (1866), snad proto, že jeho revoluční tón byl příliš radikální. Tento tón je konečně v obou básních k počtě Ševčenkově a to je asi vlastní příčina, proč jedna ležela v rukopise div ne sto let a proč druhá byla vydána mimo vědomí časopisu „Правда“ v samostatné brožuře neznámo kým.

„Осьмий поменник“, nalezený a zveřejněný Jofanovem, začíná sice hádkou s bohem o příchodu času pomsty na carech za prolévání krve svatých mučedníků národní myšlenky. Básník se rozhorleně ptá, zda navždy zůstanou sedět na trůnech kati pravdy, svobody, ducha a zda si pořád budou zacpávat uši před požadavky národů. Hned však po tomto revolučním výpadu proti krvavým vládcům začíná básník kritiku ukrajinské společnosti. Zatímco carové ubíjejí národní světce, ukrajinská společnost sedí a dívá se se založenými rukama. Krev spravedlivých padne na tuto společnost. Bůh prý dal národu proroka, který řekl dobré a spravedlivé slovo všemu ukrajinskému lidu, vyzval ho k práci a boji o štěstí ve své zemi. Ale poslechl ho národ? Básník na to odpovídá záporně. Ať si nikdo nelže, že se to nebo ono udělalo. Nic se neučinilo, národ spí.

Má Fed'kovyč pravdu, když tak přísně kritizuje ukrajinskou společnost? Když se podíváme na společenskou a politickou situaci v Haliči a Bukovině v šedesátých letech, musíme přiznat básníkovi plnou pravdu. Nemůžeme mluvit o Ukrajině v carské říši, neboť básník nebyl informován o tamějších poměrech, měl-li nějaké představy, tedy byly haprosto jednostranné a zkreslené. Pokud šlo o Bukovinu, platily doslova jeho verše o tom, že bůh dal dost času na to, aby lidé spali („i часу дав на то аби — спати!). Bukovina spala po stránce národní i politické tvrdým snem. Lidé jako Horbal nebo i sám Fed'kovyč byli ojedinělými zjevy. Národní život v Bukovině se probudil mnohem později a náš básník byl jedním z těch, kdož o to měli zásluhu. Nedaleko ke spánku měla ukrajinská společnost i v Haliči, ač tady

přece jen byly jakési projevy národního života. Ovšem to, co se dělo po této stránce v Haliči i v Bukovině, zdálo se básníkovi nedostatečným, zvláště když srovnával toto dění s bohatě vyvinutým sebevědomím Poláků a Rumunů. Proto s upřímnou drsností píše:

Та лишімо забріхувать
І себе і люде,
Що ось то ми — і те, і те,
І те учинили!³⁵⁾

Tyto výtky se v první řadě týkají těch, kdo dostali příkaz od Ševčenka učit se a učit jiné, tj. intelligence, ke které se konečně i sám básník musil počítat. A jí právě metá do tváře výtku

Нічого ми не вчинили,

když jí předtím vytkl: „ми сидим та дивимся, заложивше руки“, když kati vládců zabíjejí národní proroky. Výtky byly spravedlivé a satirické šlehy dopadaly velmi pádně. Feďkovyč měl právo kritizovat ukrajinskou společnost v Haliči a Bukovině, protože pro povznesení národa dělala málo, zejména po stránce sociální. Feďkovyčovi národní a sociální problémy splývaly. Jeho Hucul trpěl za prvé proto, že byl chudý, za druhé proto, že byl „Rusín“, za třetí proto, že byl nevzdělaný a neosvícený. Pohrdali jím ti, kdož měli moc v rukou, a jeho osvícenější bratři si ho nevšímali mnoho pro své pohodlí a mnohdy také pro svou kariéru. Z tohoto vědomí vyplýval básníkův hořký tón, jeho ironie, jeho satirické šlehy, namířené na ukrajinskou inteligenci a její vůdčí kruhy. A zde je asi vlastní příčina umlčování básníka. Je přímo otrěsné, když čteme Feďkovyčovu korespondenci týkající se jeho básnické tvorby. Básník posílal své básně do redakcí a svým přátelům, ale každá ideově ostřejší, revolučnější báseň mizela buď v redakčním koši, nebo v zásuvkách psacího stolku přátel. Marně se básník ptal na dva texty svého „pomennyka“. Nikdo mu na otázku nechtěl odpovědět podle pravdy. Přátelé hledali nejapné výmluvy, redakce ostentativně mlčely. A přece když šlo o poému „Новобранчик“, odpovídali přátelé i redakce přátelsky a pravdivě. Také později, když napsal nacionalistickou báseň „Страж на Руси“, ohlas byl vřelý a srdečný, avšak „pomennyk“ se nebral na vědomí. Je ovšem nabíledni proč: byl sociálně příliš revoluční a příliš otevřeně mluvil pravdu těm kruhům, které se považovaly za směrodatné v národním životě. Po této stránce je příznačné, co napsal Natal Vachňanyn P. Kulišovi 20. ledna 1869: „Федькович надіслав також вірш на роковини Тараса — но дуже кривавий^{a)} — годі його друкувати“.³⁶⁾ Proto zmizel velmi důkladně: mohl být nalezen až v padesátých letech XX. století. (Mimoходом řečeno: týž Vachňanyn tvrdil Frankovi, že o existenci „pomennyka“ nic neví.)

„Осьмий поменник“ vydaný tiskem liší se značně od varianty Jofanovovy. Chybí tu především kritika ukrajinské společnosti, chybí útočný ironicko-satirický tón. A to je asi podmínka toho, že mohl být uveřejněn. Není prost

³⁵⁾ Вісник АН УРСР, ХХІV, 1953, ч. 12, с. 53.

³⁶⁾ Анатоль Вахнянин, Листи до П. Куліша (Львів 1908), с. 62—63. — Житєпись, 384.

^{a)} Proloženo mrou — M. K.

národně politického radikalismu. Mluví se tu o vládciích rudých prolitou krví i o odplatě osvobozených, kteří si na trůn posadí ne dravou zvěř, nýbrž svobodu. Vcelku však je básně více nacionální a méně sociální, výpady proti vládcům se dají vztáhnout na ruského cara, básník vyslovuje myšlenku o jednotě všech Ukrajinců, blízkou nacionálním kruhům. Básně je plná víry a optimismu do budoucna. Přítom přímá oslava Ševčenka se v ní ozývá zřetelněji. Jofanovova varianta je spíše rozvedením a aplikací myšlenek velkého Kobzara, ne panegyrikem, zatímco publikovaná varianta má spíše panegyrický charakter, ač v dobrém slova smyslu. Básně má řadu pěkných obrazů i hlubokých myšlenek. Básník ji uvedl citátem z Apokalypsy a velmi efektním osmiverším básně zakončil. Vyjádřil v něm své přesvědčení, že Ševčenko nezemřel, je živ, neboť slovo nehyne a lidský duch nezná žádných omezení. Básně odpovídala představě, jakou měla tehdejší ukrajinská společnost v Haliči o vlastenecké poezii.

Vzpomeneme-li si, jak a o čem psali básníci — Feďkovyčovi současníci, naznáme, že to byly hlavně vlastenecké deklamace, často zabarvené historicky, jindy to byly citové efúze bez hlubšího zamýšlení nad problémem národního života. Taková byla např. básně Sydora Vorobkevyče „Збудилась Русь“ nebo „То моя Буковина“, taková byla Hryhoryje Vorobkevyče „Моя дума“, taková je Kornyla Ustyjanovyče „Проти судьби“. Stejně zpívá Ksenofont Klymkovyč ve své básni „От де наша батьківщина“, podobný hlas zazníval i z Karpat v Pavlovyčově básni „Син Бескидів“. Feďkovyč takové verše psal do vydání své první sbírky. Potom deklamačně vlasteneckou poezii nepsal, neměl ji rád, vycházel z tvrdé lidové skutečnosti. O historii takřka nezavdal a jeden z požeňnaných následků Ševčenkova vlivu se projevil u něho v tom, že v jeho duchu psal zemitě pravdivé epické i lyrické verše bez afektace, bez sentimentality a přímo s averzí k deklamačně chtěnému tónu. Lidová píseň dodává pružnost jeho veršům, které s chtěným patosem nemají nic společného. Jestliže se poněkud přiblížil v básni „Осьмий поменник“ k představě „aktuální národní básně“, tedy se to snad stalo tím, že útočně revoluční a kriticky satirický živel je poněkud utlumen. Jinak je náš básník na hony vzdálen od soudobé vlastenecké aktuální poezie.

Tato okolnost snad vadila Feďkovyčovým přátelům a současníkům. I když nemáme mnoho dokladů, můžeme tak soudit podle kritiky brodského pisatele, který se ohradil proti intimní a pohádkově fantastické poezii J. Feďkovyče a současně významně položil důraz na historii, kterou prý básník zanedbává. Ale Feďkovyč se o aktuálně politickou vlasteneckou poezii pokusil. Snad pod vlivem Ševčenkových biblických ohlasů, v nichž veliký básník dovedl říci tolik závažného pod rouškou parafráze proroků, zamýšlel také Feďkovyč vytvořit cyklus dvanácti posláních k ukrajinskému lidu, v nichž chtěl formou věštecké poezie probouzet a posilovat ukrajinský lid.

První z těchto posláních vzniklo v první polovině r. 1867, nebo snad ještě o něco dříve. V korespondenci nalézáme totiž o posláních první zmínky v Taňackovyčově dopisu básníkovi z 3. května 1867.³⁷⁾ Taňackevelyč v něm vybízí básníka jménem vídeňské hromady, aby sebral svá posláních a poslal je do redakce časopisu „Правда“. Nevíme, poslal-li Feďkovyč něco, pravděpodobnější je, že nikoliv, protože 18. V. 1867 psal do redakce,³⁸⁾ že dostal

³⁷⁾ Пис. IV, 149.

³⁸⁾ Пис. IV, 149.

dopis od Taňačkevyče, v němž ho tento žádá, aby poslal svá posláná Vídeňákům. Básník na to reaguje tak, že s Vídeňáky nechce mít nic společného. A do časopisu nic nepošle, dokud se nedoví, co se stalo s jeho básní „Первое Послание“. Vyplývá z toho, že první posláná bylo zasláno již dříve do redakce časopisu „Правда“. Z dopisu, který Feďkovyč téhož dne psal K. Horbalovi, víme dokonce, že první posláná bylo posláno doporučeně do rukou dr. Šuškevyče.³⁹⁾ Avšak potvrzení o obdržení zásilky básník nedostal. O tomto posláná se ještě jednou dovídáme z Taňačkevyčova dopisu z května nebo června téhož roku.⁴⁰⁾ Taňačkevyč prosí básníka, aby se nehněval, že jeho první posláná nebylo dosud publikováno, objeví se prý v nejbližších číslech. A všechna posláná budou vydána ve zvláštní knížce, jenom když je Feďkovyč napíše. Taňačkevyčovy sliby zůstaly ovšem pouhými sliby. Ani v nejbližších číslech časopisu „Правда“, ani v pozdějších číslech se posláná neobjevilo. A básník marně psal Lvovské hromadě, aby mu vrátili rukopis. V listu z 4. 7. 1867 stěžuje si O. Partyckému: „Перше мое „Послание“ пропало без слуху.“⁴¹⁾ A opravdu, objevilo se dlouho po básníkově smrti v zásuvce psacího stolu Melitona Bučynského.

Osud prvního posláná byl tragédií nejen Feďkovyčovou, byl ochuzením ukrajinské literatury vůbec. Takové básně jako „Первое Послание“ v literaturách se počítají k velkým literárním pokladům národa. Neboť to byla věštecká poezie typu poezie Ševčenkovy a Mickiewiczovy. Feďkovyč v době, kdy tuto báseň psal, sytil svou inspiraci četbou Apokalypsy, jak o tom svědčí citát postavený jako motto u poémy „Осьмий поменник“ v tištěné verzi. V básni „Первое послание“, které ideově, stylově i časově úzce souvisí s básní „Осьмий поменник“, protože vznikalo a utvářelo se ve stejné době, ožívají se tytéž myšlenky a jsou vyjadřovány podobnými obrazy. Základní myšlenka v obou básních je vyjádřena představou blížící se doby, kdy národově utlačovaní tyranu vykonají na nich pomstu za všechno krvavé bezpráví. Básník se na ni dívá jako na spravedlivou odplatu za všechny minulé křivdy. Druhá základní myšlenka posláná je nastolení míru na světě, kdy z krvavých korun tyranů budou vykovány husle pro proroky slova a z dvojsečných mečů pluhu.

...перекують
Веселі люде
На заліза плуговиї
Мечі обоюді
І під своїм виноградом
Вечеряти сядуть
А діточок під маслинов
Спочити покладуть.⁴²⁾

Ovšem tato idyla nastane až po naplnění dne soudu, kdy z tyranů poteče krev a bude sahat až po koňské uzdy. Básník varuje své krajany před tímto velikým dnem soudu, volá k nim, aby byli připraveni, aby se neklaněli před dravým zvířetem-tyranem a jeho přísluhovači, neboť by je anděl světla jako poznamenané smetl do věčné tmy. Feďkovyčovi se zde podařilo vytvořit velkolepý dantovský obraz:

³⁹⁾ Пис. IV, 151.

⁴⁰⁾ Пис. IV, 161.

⁴¹⁾ Пис. IV, 165.

⁴²⁾ Пис. IV, 567.

I не укpив ангіль світла
 Вас чорною хмаров,
 У потемках віковичних
 Приймає прави муки,
 Жвуть язика свої злющи
 I кроваві руки.⁴³⁾

„Послание“ je aktuální politická báseň, v níž vedle obecně revolučních hesel musíme hledat zcela konkrétní politické fakty. Celá báseň prorocky laděná, vizionářsky koncipovaná je předpovědí osvobození ukrajinského lidu z tyranství vládců: carů, císařů, šlechty a úředníků carských a císařských. Osvobození bude stát mnoho obětí, neboť to bude osvobození za použití násilí, tedy osvobození revoluční. Ovšem revoluce smete nejen tyrany, ale také jejich pomocníky, mezi nimiž je mnoho básníkůvých krajanů. Jim tedy básník adresuje svá varovná slova v prvé řadě. Je těžko předpokládat, že měl na mysli všechny ty Ukrajince, kteří sloužili v rakouském státním aparátě. Sám básník byl jedním z nich. Jeho varování nemohlo být namířeno ani na poměry na ruské Ukrajině už proto, že básník ty poměry vcelku neznal. Mluví-li však o pochlebnicích tyranů a o jejich chvalořečnicích, má na mysli poměry v Haliči a Bukovině. Tam byla skupina, která neuznávala ukrajinskou národní samostatnost — skupina moskvofilů, konzervativců, kteří šli tak daleko, že nechtěli připustit ani ukrajinský spisovný jazyk. Oni přijímali pro svou činnost podporu od carských úřadů, oni byli chvalořečníky „krvavého zvířete“ — cara, k nim se básník obrací se svými výstrahami.

Snad tento výpad proti moskvofilům, snad radikálně revoluční ladění básně způsobilo, že přes všechny sliby se báseň tak dokonale ztratila, že ani její rukopis nechtěli autorovi vrátit.

Z dvanácti posláních, která básník zamýšlel napsat „на цілу суборну Україну“, bylo uskutečněno jen jedno. Nenašlo ohlas, básník se znechtěl a více jich nenapsal.

Makovej ve IV. díle sebraných spisů opublikoval ještě jedno posláních, začínající slovy: „Не журитесь, мулярчики“, které Feďkovyč napsal pro studentskou hromadu v Tarnopoli. Makovej tuto báseň nazval „Послание Федьковича до тернопільців“,⁴⁴⁾ název převzal z časopisu „Діло“, kde báseň uveřejnil Ščurat, který ji zapsal podle diktátu J. Tančakovského, jemuž však paměť místy vypověděla, takže báseň známe jen ve stavu zdefektovaném a v nepřesném znění. Báseň byla napsána zcela jistě před lety 1867—1869. V té době si totiž Feďkovyč s tarnopolskou studentskou hromadou nedopisoval. Nejpravděpodobnější doba vzniku básně je rok 1866. V prosinci 1865 poslali totiž tarnopolští studenti básníkovi zdravici, datovanou dnem 31. XII. 1865. Na tuto novoroční zdravici odpověděl básník svým veršovaným posláním plným povzbudivého optimismu. Ve své básni vychází z tragédie Záporožské Siče, kterou prý zničila „tatarská běhna“ Kateřina II. Naplňuje chlapce vírou, že oni sami vybudují novou Sič ve své hrudi, lepší a nezničitelnou. Budou ji stavět pravdou a láskou k svobodě. Proto je také nazývá „мулярчики“. Báseň vznikla v době, kdy Feďkovyč ještě nerezignoval na své posláních národního básníka. Neboť slibuje, že zazpívá mladým, aby jim dodal odvahy a chuti

⁴³⁾ Пис. IV, 569.

⁴⁴⁾ Пис. IV, 570—571.

do práce a boje. Takové výroky v jeho básních již po r. 1866 nenajdeme. O době vzniku tohoto příležitostného básnického poslání svědčí také dopis tarnopolské hromady, psaný Feďkovyčovi v březnu nebo dubnu 1866. Jeho obsah ukazuje, že básníkovo poslání tarnopolští studenti již znali. Příslušný odstavec totiž zní: „А тепер сердечне спасибі тобі, Батьку наш, що не цурався нас, не забувавш щирим словом. Послухали тебе. Нову Січ заложили ми вже давно, а на твій голос скрипілись і невсипушо будем працювати, щоб швидче перенести ясне світло і в сільську хату“.⁴⁵⁾

V téže době vznikalo ještě jedno Feďkovyčovo dílo, jeho překlad „Slova o výpravě Igorově“. Někdy v květnu 1866 začal psát Feďkovyčovi mladý bohoslovec Hnat Rožanskyj. Ten vydával Ševčenkova díla, poslal je Feďkovyčovi a poslal mu také jiné knihy. Z druhého dopisu Rožanského z května 1866⁴⁶⁾ se dovídáme, že poslal Feďkovyčovi sbírku lidových písní Žegoty Pauliho a Slovo o výpravě Igorově. Feďkovyč zásilkou nebyl nadšen a napsal Rožanskému asi trochu drsný dopis, protože se Rožanskyj omlouvá a vysvětluje, proč mu ty knihy poslal. O Slově o výpravě Igorově čteme v dopise Rožanského: „Слово о полку Ігоря тому післав єм до вас, що наш батько Шевченко до самої смерті старався єго на наше перевести, але либонь не скінчив... Але вмерючи наш батько не покинув нас сиротами, бо лишив нам вас на своє місце, так я і післав єм вам тото Слово о полку Ігоря.“⁴⁷⁾ Tento argument asi zapůsobil a rozduřený básník se pustil do práce. Již na začátku r. 1868 byl překlad hotov, ovšem nebyl opraven a připraven k tisku. Dovídáme se o tom z Feďkovyčova dopisu O. Terleckému,⁴⁸⁾ který se dožadoval básníkových prací pro kolomyjské vydání jeho básní. Terlecký v dopise z března 1868⁴⁹⁾ naléhal, aby mu Feďkovyč poslal „píseň Ihorovu“, ale nadarmo. V květnu téhož roku zmínil se Feďkovyč o Slově v dopise O. Partyckému, psal, že pro nedostatek času nemůže přepsat svůj překlad Slova.⁵⁰⁾ V červnu téhož roku upomínal Rožanskyj básníka, aby mu vrátil knihy, které mu půjčil, a při té příležitosti byla také nějaká zmínka o Slově. Snad Rožanskyj vyčítal básníkovi, že nesplnil úkol, kterým ho ukrajinská veřejnost pověřila po Ševčenkovi, aby totiž přiblížil ukrajinským čtenářům starodávné Slovo svým překladem. Feďkovyč na to odpověděl totéž, co již dříve napsal Terleckému a Partyckému, že překlad je hotov, ale není ještě opraven.⁵¹⁾ Jakmile však bude mít kdy, dokončí jej a pošle Rožanskému. Feďkovyč asi dojala poznámka Rožanského, že se v něm zklamal. Reaguje na ni ne dost rázně ani vtipně. Ale důsledek poznámky byl asi ten, že se básník opravdu pustil do konečné revize svého překladu. Nedokončil však práci a překlad zůstal v rukopise.

Vydavatel Feďkovyčova díla Ivan Franko sděluje ve vydavatelské poznámce,⁵²⁾ že se zachovaly dva rukopisy překladu Slova. Starší rukopis obsahuje druhou, koncovou část poémy v rozsahu 158 veršů, které jsou prvním náčrtem

⁴⁵⁾ Пис. IV, 128.

⁴⁶⁾ Пис. IV, 135.

⁴⁷⁾ Пис. IV, 135.

⁴⁸⁾ Пис. IV, 175.

⁴⁹⁾ Пис. IV, 176.

⁵⁰⁾ Пис. IV, 178.

⁵¹⁾ Пис. IV, 181.

⁵²⁾ Пис. I, 205.

překladu, neuhlazeným a nepropracovaným. Rukopis mladší obsahuje počátečních 280 veršů, které podle všech příznaků představují definitivní verzi překladu. V starším autografu na konci se zachovala poznámka, která je asi náčrtem k předmluvě pro chystané tištěné vydání poémy. Je zajímavá jednak básnickým svérázně subjektivním postojem k látce, jež byla vyhrazena učenecům kruhům, jednak správným názorem na jazyk básně, jednak hodnocením vlastních jazykových znalostí a schopností. Básník si byl vědom, že překladů Slova je mnoho a že jeho překlad není nutný. Ale praví: „Я же перевозжу его для цікавості, аби учені знали, як неук Гуцул, не вмівшє ні старовітських, ні книжних язиків, але за того свій у старовітські форми так богатий гуцульський язик як найліпше, то Слово собі толкував“.⁵³⁾ Byl přesvědčen — a právem — že autor Slova o výpravě Igorově psal své dílo ne jazykem knižním, nýbrž hovorovým. Proto překládal jeho dílo rovněž lidovým jazykem. Franko ve svém komentáři k této předmluvě poznamenává, že Fed'kovyč asi nepřilíží věřit v zdařilost svého překladu, proto prý ho nedokončil. Tón básnickovy předmluvy odporuje Frankovu tvrzení, nedá se ovšem popřít, že se k překladu Slova od samého začátku stavěl dost odmítavě a úkolem, který mu Rožanskýj vnutil, nebyl nadšen. Staroruská poéma se začala v díle Fed'kovyčově ozývat teprve v letech sedmdesátých. Vrcholem jejího působení na básníka je poéma „Слава Игоря“.

Franko vyčítá Fed'kovyčovi jako pochybený krok volbu formy, hexametru, kterým prý nelze předat toto veskrze lyricky subjektivní dílo.⁵⁴⁾ Franko však není zcela v právu. Nelze považovat Slovo za veskrze subjektivní, tím méně za lyrické dílo. Slovo je dílo epické, o jeho epickém rázu nelze ani okamžitě pochybovat. Je to vojenská povídka („воинская повесть“) mající přesné kontury své epické kompozice. Má ovšem epizody lyricky zabarvené, ale takové epizody neporušují epickou stavbu jako celek. Přiznáme-li však Slovu epický charakter, pak nemůžeme Fed'kovyčovi vyčítat hexametrickou formu. Básník si mohl volit formu, jaká se mu zdála k ukrajinské parafrázi nejvhodnější. Toto právo si vyhrazoval také v náčrtu předmluvy. Jde jen o to, jak věrně myšlenkově a obsahově, jakým jazykem a stylem dovedl Slovo předat svým současníkům.

Fed'kovyčův překlad osvětlíme, když jej srovnáme s prvním ukrajinským překladem Ivana Vahylevyče. Tento překlad je prozaický a doslovný. Fed'kovyčův překlad doslovný není. Je básnickou parafrází, v níž se často obsah musí přizpůsobovat zvolené formě. Tato okolnost zavinuje nepřesnosti ve formulaci myšlenek, vynechávání nebo přidávání některých výrazů. Tím se narušuje ani ne tolik obsah a smysl, jako spíše styl a barvitost díla. Přitom je nutno poznamenat, že část přepracovaná, tj. prvních 280 veršů, je dokonalejší a poměrně přesnější nežli redakce první, tj. závěrečných 158 veršů. Rozdíl v úrovni obou redakcí ukáže srovnání dvou míst celkem správně přeložených. Verzet Slova o výpravě Igorově:

„Съ заранія въ пятокъ потопташа поганяя плъкы половецкыя и, рассушыя стрѣлами по полю, помчаша красныя дѣвкы половецкыя, а с ними злато и паволокы и драгыя оксамиты“.⁵⁵⁾

⁵³⁾ Пис. I, 205.

⁵⁴⁾ Пис. I, 205.

⁵⁵⁾ Слово, 13.

zní v druhé redakci Feďkovyčova překladu takto:

В пятницю рано они й побили поганські полки,
І россіявши по полю, як стріли, забрали
Половецькі дівки ті красні й золото з ними
І оксамит прецінний.

Verzet slova:

На Дунай Ярославнынъ гласъ ся слышитъ; зегзицею незнаема рано кычеть: „Полечу — рече — зегзицею по Дунаеви, омочю бобрау рукавъ въ Каялѣ рѣцѣ, утру князю кровавныя его раны на жестоцѣмъ его тѣлѣ“⁵⁶⁾

zní v první redakci Feďkovyčova překladu:

Ярославну се чути, як досвіта рано зозульков,
Заховавшись, кув: „Полечу я, каже, зозулев
По Дунаю собі, умочу бобровий рукав свій
У Каялі-ріці й утру я ним князеві рани
Ті кроваві его, на лицарськѣм тілі утру я.“⁵⁷⁾

Srovnání ukazuje, že se básník snažil v druhé redakci překládat přesněji. V uvedeném úryvku vynechal dvě slova: „половецкыя“ není vynechávka podstatná, neboť se rozumí z kontextu. Vážnější je druhé vynechané slovo „паволоки“, protože vynecháním tohoto slova překladatel porušil obsah, výčet kořisti Igorových bojovníků není úplný, vyprávění bylo ochuzeno o jeden prvek a překlad se tak vzdálil od originálu. Přidal však ve svém překladu zbytečné zájmeno „ти“, které nemá oporu v originále, porušuje normální pořádek slov a činí řeč šroubovanou.

Naproti tomu první překladová redakce parafrázuje (tedy nepřekládá) výrazný začátek epizody o Jaroslavnině pláči: „На Дунаи Ярославнынъ гласъ ся слышитъ“ bezvýrazným a emotivně neúčinným obratem „Ярославну се чути“. Vynecháním obratu „На Дунаи“ a použitím bezobsažného „се“ je celý verzet deformován stylově i emocionálně. Podobně jako v druhé redakci i zde máme obrat s použitím zájmena „ти“ stejně deformující slovosled jako analogický příklad v první redakci a zbytečné, čistě formální opakování slovesa „утру я“. Příčinou těchto „štěrků“ je zachování metrického vzorce.

Srovnání obou redakcí ukazuje, že se básník v druhé redakci vcelku snažil zachovat, pokud to forma dovoľovala, smysl originálu i jeho specifické zvláštnosti. Feďkovyč překládal ovšem podle některého ze starších vydání Slova. Nejpravděpodobnější jsou dvě vydání: buďto starší vydání Dubenského z r. 1844, nebo vydání tzv. „jekatěrinské kopie“ Pekarského z r. 1864. Není dost pravděpodobné, aby se Rožanskému dostalo do rukou Tichonravovo vydání z r. 1866 a aby je byl mohl hned téhož roku v květnu poslat našemu básníkovi. Srovnání Feďkovyčova překladu s „jekatěrinskou kopií“ svědčí o tom, že básník použil ke svému překladu právě tohoto vydání.

Staroruský text dával básníkovi příležitost k spojení překladu se svérázným výkladem textu, někdy dost zvláštním. Příklad takového překladu-výkladu poskytuje toto místo Slova:

⁵⁶⁾ Твори I, 213.

⁵⁷⁾ Слово, 26.

⁵⁸⁾ Твори I, 219.

„Рекъ Боявъ и ходы на Святъславля пѣтворца старого Ярославля Ольгова Коганя хотя: тяжко ти головы кромѣ плечю; зло ти тѣлу кромѣ головы: Руской земли безъ Игоря.“⁵⁹⁾

Fedkovyčův překlad — výklad zní takto:

Так-то Боян раз рік Коганевій жінці — се того
Піснетворці старого времен Ярослава й Олега,
Про походи Святослава: „Як тяжко без пліч голові є,
Тілу без голови знов, так Русі без Игоря тяжко.“⁶⁰⁾

Tato ukázka je z první verze překladu. Jiný příklad vzatý z definitivní verze překladu ukazuje, jak se básníková fantazie uplatňovala samostatně a svérázně při přetváření originálu. Tento verzet Slova:

„О Бояне, соловію старого времени! абы ты сія плъкы ушекоталь, скача славію по мыслену древу, летая умомъ подь облакы, свиная оба полы сего времени, рища въ тропу Трояню чресъ поля на горы. Пѣти было пѣсь Игореви, того внуку“.⁶¹⁾

dostal v tlumočení Feďkovyčově takovou podobu:

О Бояне, ти соловію
Старовітських времен, ти! ти аби-сь був опівав їх,
Ти буяючи й сам, літаючи пташков співооч
По мисливих лісах, гуляючи думов по небі!
О тобі лиш і піти би було ті полки, як рушя
Трояновим шляхом вни, полем у гори, єднати
Славу давніх времен з сегоднішніх славоу у ворох!
О тобі лиш піти го було, Игоря того,
Того внука Траяна, траянського славного роду.“⁶²⁾

Místy se setkáváme v básníkově překladu s úmyslnou snahou měnit text originálu: nahrazuje totiž původní obraz staroruské básně obrazem novým, přejatým z lidové písně. Příkladem je tlumočení tohoto místa Slova:

„Не буря соколы занесе чресъ поля широкая; галици стады бѣжать къ Дону великому; чили въспѣти было вѣщей Бояне, Велесов внуче!“⁶³⁾

U Feďkovyče toto místo zní takto:

Не соколів несе, й не буря степами, як море,
Але хмара вірлів жене до широкого Дону!
Мож їх в пісні й опіть, о Бояне, Велесів внуче?“⁶⁴⁾

Deformace původního textu je zajímavá z několika stránek. Především je porušen základní obraz, kde místo jednoho záporu jsou dva, popírá se bouře a popírají se sokoli, kdežto v originále se zápor vztahuje jen k bouři, místo prosté představy širokých polí v básníkově obraze nalézáme představu stepi, umocněnou srovnáním s mořem, hejna kavek Feďkovyč nahrazuje „mrakem orlů“ a mění také epiteton, a to nejen v tomto jediném případě, nýbrž v celé

⁵⁹⁾ Слово, Первое издание 1800 г., с. 44.

⁶⁰⁾ Твори I, 221.

⁶¹⁾ Слово, 11.

⁶²⁾ Пис. I, 194.

⁶³⁾ Слово, 11.

⁶⁴⁾ Пис. I, 194.

básni: místo velikého Donu máme zde široký Don. A pozměněn je také smysl poslední věty změnou intonace.

Ze všeho, co bylo řečeno, vyplývá, že Feďkovyčův překlad není jen volnější reprodukci staroruského originálu, nýbrž dosti volným přepracováním jeho tematiky, v němž se překladatelova iniciativa nesnaží podříditi tvůrci, nýbrž hledá si plně uplatnění v samostatné tvůrčí činnosti. Tuto tvůrčí metodu u Feďkovyče dobře známe také z jiných případů: z parafrázi německých básní, z variačních zpracování Shakespearových dramát, z parafráze Raupachovy komedie i z nejrozmanitějších variací jeho vlastní tvorby.

Jednou ze záporných zvláštností Feďkovyčova překladu je jeho „štěrkovací manýra“. Záleží v nadužívání a v nevhodné aplikaci ukazovacího zájmena „той“, „то“, např. „О тобі лиш піти го було, Ігоря того, того внука Траяна“ nebo „Перша пілася піснь от хотьби і тому старому Ярославу“, zatímco staroruský text praví prostě „пѣснь пояше старому Ярославу“; staroruská věta „Мстиславу, иже зарѣза Редедю предъ плѣкы касожьскими“ zní v překladě Feďkovyčově Мстиславу, що він то зарізав того Редедю оперед очима казоцкого війська“.

Básník nadužívá také slůvek „це“, „се“, „отсе“ např. „Ярославна отсе голосить“, „Ярославну се чути“, „Святославичеві ж дивний тогді сон це приснився“. Tento nedostatek známe i z jiných překladů, např. z překladů Shakespearových dramát. Nehledě k těmto četným záporům nelze říci, že překlad Feďkovyčův byl o mnoho horší než překlady Vahylevyčův a Šaškevyčův. Měl také mnoho kladů, zejména v bohatém ekvivalentu lexikálním.

Pro básníkovu činnost v letech sedmdesátých nebyl ani tento překlad, ani spjaté s ním studium staroruské památky bez významu. Slovo o výpravě Igorově přivedlo básníka k minulosti, již se ve své tvorbě let šedesátých záměrně vyhýbal. Druhá a třetí redakce dramatu „Довбуш“, cyklus „Дикі думи“, sbírka koled „Колядник“, zvláště dva cykly koled k slavnosti Malanky „Наша Маланка Дністровая“ a „Ти Місяцю, ти Королю“ jsou poznamenány vlivem Slova. Vrcholu dosáhl tento vliv v poémě z daleké minulosti „Слава Ігоря“. Nebylo-li. Slovo jediným přímým impulsem k zpracování staroruské látky, tedy dalo básníkovi tolik faktického materiálu, že bez Slova je nemyslitelná ta podoba poémy, jak se nám ve fragmentech zachovala.

K letům šedesátým a k začátku let sedmdesátých se vztahuje sedm krátkých básní, které uveřejnila „Правда“ v prosinci 1889, tedy již takřka dva roky po básníkově smrti. Redakce opatřila básně poznámkou, že je publikuje podle autografů, které jí dodal Barvinskyj, ale když se ptal na tyto autografy I. Franko, Barvinskyj mu sdělil, že nevlastní žádné autografy; v redakci časopisu „Правда“ je také nenašli. Franko je považoval za ztracené, všechny však byly později nalezeny a dnes jsou uloženy v rukopisném oddělení Akademie věd USSR v Lvově, jak sdělil M. F. Nečytaljuk.⁶⁵⁾

Již Franko správně předpokládal, že básně nepocházejí z posledního období básníkovy života, nýbrž že je nutno klást jejich napsání do let sedmdesátých ještě před cyklus „Дикі думи“. Franko neříká, oč opírá svůj předpoklad, ale bezpochyby učinil tento závěr z obsahu básní. Ten je naprosto odlišný od básní posledních let a některé náznaky a zmínky nám dovolují dojít i k dosti konkrétním závěrům.

⁶⁵⁾ Твори I, 510—511.

Zvláštní místo v sérii sedmi básní zaujímají básně „Хіба доли яке діло?“⁶⁶⁾ a „Удова“.⁶⁷⁾ Obě obsahují motivy pijácké, které se takřka nevyskytují ve Feďkovyčově poezii. Naopak v některých jeho básních, zejména v dílech psaných pro Prosvitu, nalézáme velmi ostrou tendenci protialkoholní, kdežto obě naše básně jsou pijácky veselé, ba přímo rozpustilé. Pointa v básni „Хіба доли яке діло?“ je takřka nefedkovyčovská, rozumíme-li jí dobře. Osud totiž napomíná hrdinu, aby nenocovával v hospodě, hrdina na to odpovídá: Co je Osudu po tom? Při tomto doslovném výkladu šlo by opravdu o rozpustilou pijáckou písničku. Je však možný ještě jiný výklad. Potácející se podnapilý hrdina setkává se s Osudem, který mu dává ponaučení, ale nezajímá se o příčiny podnapilosti. Osud je k člověku lhostejný. Báseň by patřila v tom případě do doby, kdy básník po zproštění z inspektorského úřadu trpěl pocitem, že je osudem opomíjen, tedy do konce let šedesátých nebo začátku let sedmdesátých.

Báseň „Удова“ je podobně popěvkového rázu jako předchozí a je humoristickým obrázkem z vesnice. Ale jeden fakt nedovoluje minout ji bez hlubšího povšimnutí. Když básník nabízel vídeňské hromadě r. 1866 na doplnění své sbírky, která později vyšla v Kolomyji, cyklus básní „Ще дві-три паві“, mezi 18 přímo básníkem jmenovanými básněmi je také báseň „Удова“. Ščurat⁶⁸⁾ ve své studii odmítá ztotožnění básně „Удова“, otištěné r. 1889 v časopise „Правда“, s básní „Удова“, kterou Feďkovyč připomíná v seznamu básní svého cyklu „Ще дві-три паві“, Ščurat tvrdí, že „Удова“ z tohoto cyklu je parafrázi lidové písně, která v německém znění je obsažena ve sbírce „Am Tschheremus“⁶⁹⁾. Proti tomu můžeme namítnout, že Ščurat pro takové tvrzení nemá důkaz. Jádrem jmenované německé sbírky byly parafráze pěti lidových ukrajinských písní, ale ani jedna z ostatních čtyř nebyla ukrajinsky zpracována. Proč by tedy došlo ke zpracování právě písně „Удова“. Kromě toho víme, že všechny drobnější básně z okruhu kolomyjské sbírky Partyckyj poslal do časopisu „Правда“ a tam některé z nich uveřejňovali, jiné však zůstaly v redakторských stolcích. Právě z cyklu „Ще дві-три паві“ šest básní nebylo uveřejněno a známe jen jejich názvy z Feďkovyčova dopisu a některé i z dopisu redakce časopisu „Правда“. A protože právě „Правда“ naši báseň otiskla, je dost pravděpodobné, že pocházela ze zásob, které ležely v redakci poměrně velmi dlouho. Nemůžeme tedy vylučovat možnost, jak to činí Ščurat, že báseň „Удова“, otištěná v časopise „Правда“ r. 1889, je totožná s básní „Удова“ jež se připomíná ve zmíněném Feďkovyčově dopise. Pravděpodobnost, že naše báseň je totožná s básní nabízenou Feďkovyčem vídeňským vydavatelům, podporuje také nedávný objev básně „А хто винен?“⁷⁰⁾ Obě básně jsou příbuzné stylem, tónem, humoristickým zabarvením a nevelkým rozsahem. Platí-li tedy naše tvrzení, báseň „Удова“ pochází z r. 1865, nejpozději však z r. 1866.

Většina ostatních básní vznikla nepochybně po r. 1865, po básníkově odchodu s Pavlínou Voljanskou. Ukazuje na to jejich obsah. Básně jsou zřejmě výrazem milostného zklamání, nejsou prosty určité melancholie, např. báseň „Кресак“⁶⁹⁾ která vyznívá pesimistickým přesvědčením, že člověk má nejbliže k hrobu, rozčarování, které se ozývá v básni „У кожусі“⁷⁰⁾ nevíry

⁶⁶⁾ Пис. I, 494.

⁶⁷⁾ Пис. I, 496.

⁶⁸⁾ Радянське літературознавство 1959, кн. 4, с. 110.

⁶⁹⁾ Пис. I, 494.

⁷⁰⁾ Пис. I, 495.

v jakoukoli jistotu na světě, jak to cítíme v básni „Правда“.⁷¹⁾ V ní je vyslovena myšlenka, kterou básník důkladněji rozvedl v básni „Гудул-невір“ z cyklu „Дикі думи“. Jistota je jen v kolébce a v hrobě, tvrdí básník. Tento názor byl v něm hluboce zakořeněn a básnicky ho Feďkovyč zpracoval ještě v V. písni svého zpěvníku („Співанник“).⁷²⁾ Ivan Franko tuto píseň považuje za parafrázi básně „Гудул-невір“.

Báseň „У жовуци“ je výrazem básníkovy skepse, pokud jde o ideální hodnoty lásky, která se také řídí hmotným prospěchem. Nesrozumitelná je báseň „Криволина“.⁷³⁾ Zrodila se z hněvného rozhorlení. Je v ní vzpomínka na básníkovu vojenskou službu. Ale koho nebo co má básník na mysli, když praví:

А ти бери біду в хату
І чубату і пірнагу,
Позбивану обручами!⁷⁴⁾

těžko stanovit. Může se týkat básníkova zamýšleného sňatku s některou ženou s níž se rozešel. Může se však týkat i některé jiné životní situace, neboť poslední verš „Най держитися, пани, з вами!“ neodpovídá tomu, co víme o básníkových sňatkových záměrech. Ani Julie Dyjakonovyčová, ani Pavlína Voljanská nepocházela z „pánů“. Týká-li se báseň Feďkovyčových sňatkových plánů, mohla by naše báseň být nejspíše tečkou za krátkou epizodou jeho nepodařených námluv u Julie Dyjakonovyčové, která se provdala za učitele. K této situaci by se hodil závěrečný verš s pohrdlivým výrazem „пани“ Pak by ovšem báseň byla napsána před rokem 1865.

Jedna z této skupiny sedmi básní „Пиду я у Львів“⁷⁵⁾ svým obsahem naznačuje, že ji Feďkovyč napsal v době, kdy se chystal do Lvova, tj. před 22. červencem 1872. Makovej předpokládá, že tato báseň byla napsána přímo v červenci toho roku, když se básník dověděl najisto, že dostává zaměstnání v Prosvitě. Makovej i fakticky i psychologicky dost pěkně zdůvodňuje vznik této básně, ale nepřesvědčivě klade důraz na básníkovu misantropii. V tomto případě stěží jde o misantropii, jde tu spíše o styk s konkrétními jedinci, se známými, jejichž jízlivost básník těžko snášel. Makovej správně poukazuje na básníkovu uraženou hrdost, když byl zbaven inspektorského úřadu ke škodolibé radosti mnohých svých protivníků, kteří v Černovicích i ve Lvově o věci věděli a nikterak se neskrývali se svou škodolibostí. Ale báseň o lidech mluví jen en passant. Jejím základním tématem je vnitřní rozpolcenost: básník jde rád do Lvova, srdce ukrajinského národního hnutí v Haliči, ale nerad opouští své milované hory. Lvov je pro něho vytoužené místo, ale hory jsou blízké jeho srdci. A tak dospívá k výmluvnému obrazu: je zlé, nemá-li člověk srdce, je však ještě horší, když má dvě srdce. Tento vtipný obraz ukazuje, že básníka táhlo srdce do světa, ale jiná touha téhož srdce přinášela stesk po „zlatých“ bukovinských horách. Tato romantická duševní rozpolcenost nejen určuje dobu vzniku básně, ale ukazuje také její inspirační prameny: lásku k Bukovině, k rodným horám. Je také potvrzením pravdivosti citového vlastenectví, jeho ustavičného lpění na domácí půdě i v literární práci.

⁷¹⁾ Пис. I, 495.

⁷²⁾ Пис. I, 544.

⁷³⁾ Пис. I, 496.

⁷⁴⁾ Пис. I, 496.

⁷⁵⁾ Пис. I, 494.